

EVOLUCIÓ DE LES HORTES DE SALT DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX A LA PRIMERA DÈCADA DEL SEGLE XXI

Hortolà

*Hortolà, estimes la terra
que ens procura l'aliment.
Ets enemic de la guerra
i l'amic de molta gent.*

*Tu l'amasses, la tritures,
l'adobes amb la suor,
la regues, la configures,
i li dones el color.*

*Sempre saps o endevines
que en la collita hi tindrem
verdures de les més fines
que aganats ens menjarem.*

Salvador Sunyer

ÍNDIX

Agraïments	1
Introducció	2
1. Objectius	5
2. Metodologia	5
3. Situació geohistòrica	7
3.1 Situació/ Presentació del municipi de Salt	7
3.1.1 Límits	7
3.2 Relleu, clima i xarxa hidrogràfica	7
3.2.1 Relleu	7
3.2.2 Morfologia i litologia del pla de Salt	7
3.2.3 Clima	8
3.2.4 Les aigües	9
3.3 Història de les hortes del Comuns	12
3.3.1 La intensificació de les disputes amb Girona	14
3.2.2 La desamortització de Madoz (1855)	14
4. Marc teòric	15
4.1 Espai, superfície, territori a treballar de les hortes	15
4.1.1 Classificacions de les hortes	16
5. Indicadors estadístics	18
5.1 Variacions de les explotacions i hectàrees de les hortes de Salt des segona meitat del segle XX a la primera dècada del segle XXI	18
5.1.1 Identificació	18
5.1.2 Descripció	19
5.1.3 Anàlisi	19
5.2 Dimensió de les explotacions segons la superfície total	20
5.2.1 Identificació	21
5.2.2 Descripció	21
5.2.3 Anàlisi	21
5.3 Distribució de Sau per règim de tinença	23
5.3.1 Identificació	24
5.3.2 Descripció	24
5.3.3 Anàlisi	24
5.4 Titulars persona física per edat	25
5.4.1 Identificació	25
5.4.2 Descripció	25
5.4.3 Anàlisi	25
5.5 Superfície total de regadiu de les hortes de Salt de la segona meitat del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI	26
5.5.1 Identificació	26

5.5.2	Descripció	26
5.5.3	Anàlisi	26
6.	Treball de camp: Entrevistes hortolans	27
6.1	Introducció	27
6.2	Entrevistes a menerons	27
6.3	Entrevistes a hortolans professionals	28
7.	Conclusions	31
8.	Bibliografia/ Webgrafia	34

ÍNDEX ANNEX

Annex 1.	Plànol situació de les terrasses fluvials del Pla de Salt	I
Annex 2.	Plànol xarxa hidrogràfica del Pla de Salt	II
Annex 3.	Fotografies de la xarxa hidrogràfica	III
Annex 4.	Plànol de les hortes de Salt diferenciades pel seu ús	VI
Annex 5.	Distribució de les parcel·les segons la seva etimologia	VII
Annex 6.	Entrevistes hortolans	VIII
Annex 7.	Fotografies de les hortes	XXVIII
Annex 8.	Parcel·les de les persones entrevistades	XXXII

AGRAÏMENTS

Durant la realització del treball han estat moltes les persones que m'han ajudat, tant aportant informació que ha enriquit el treball, com donant-me suport en tot el que he fet.

M'agradaria agrair la disponibilitat i l'interès que ha mostrat l'Anna Roca, de la Cambra Agrària de Girona.

Dono la gràcies a tots els hortolans de Salt per la seva aportació i la seva amabilitat.

Vull agrair l'ajuda que m'ha ofert la meva tutora, l'Anna Malvesí, durant tot el procés del treball, guiant-me i encoratjant-me.

Finalment, dono les gràcies a la meva família per contribuir a la realització del meu treball sempre que ho he necessitat.

INTRODUCCIÓ

Recordo quan la tutora de classe ens va donar una llista amb propostes de treballs de recerca per escollir-ne un. Em va costar molt decidir-me per un tema, tenia molts dubtes. Jo volia fer un treball de recerca que m'interessés, volia escollir-ne un que d'entrada m'agradés, però que alhora en veiés possible una bona realització. Havia d'existir un interès personal per la matèria i coneixements propis per fer l'esquema previ. Durant dies vaig estar pensant quin tipus de treball volia fer. No sabia si fer un de ciències més experimental, o un sobre la història d'algun personatge o fet, no ho tenia gens clar.

Per descobrir de què volia que anés el meu treball em vaig preguntar què era el que m'agradava. Sempre m'ha despertat curiositat tot allò que està relacionat amb el meu entorn més proper, i em vaig fixar en alguns títols proposats pel Institut que tractaven diferents aspectes sobre el poble de Salt. Alguns títols proposats eren el perquè dels topònims de les cases de Salt, l'estudi d'espècies invasores a les Deveses, l'estudi fenològic de les hortes de Salt... A partir d'aquest últim títol de la llista i el meu entorn familiar se'm va ocórrer un possible treball, que és el que finalment he fet.

La meua família paterna, des de fa molts anys, ha estat vinculada a les hortes de Salt. Moltes generacions han estat hortolans que treballaven a les hortes i anaven a vendre els seus productes a mercats propers. Sovint havia sentit comentaris que feien referència als canvis que ha experimentat en pocs anys el poble i les hortes, així com la feina de ser hortolà. Per altra banda, em cridava l'atenció que la majoria de persones que no viuen a Salt desconeixen l'existència de la part agrícola del poble. Pocs són els que saben que Salt té hortes, Deveses i un passat completament lligat a elles. Tenia ganes de conèixer més aspectes del lloc on visc. El fet de tenir hortes, parlar amb familiars que m'explicaven vivències sobre aquestes, la disponibilitat que tenien persones conegudes per ajudar-me, va fer que em sorgís la idea de fer aquest treball. Amb aquest treball volia conèixer la història de les hortes de Salt, la seva evolució, per què hi ha hortes a Salt? , què s'hi fa a les hortes? , qui les treballa? i molts aspectes més.

A la primera trobada amb la tutora vam intercanviar idees, el que cada una havia pensat per fer en el treball. Jo encara no ho tenia massa clar, i la tutora em va proposar de fer un guió inicial. D'aquesta manera vaig haver d'anar a parlar amb el meu avi, familiars i altres persones relacionades amb el tema. Vaig anar veient què era realment interessant per introduir-ho en el treball. Tot i així, tenia moltes inquietuds, volia que en el treball hi sortissin molts temes, tant la història de les hortes com la fenologia, fer el seguiment de l'evolució dels productes. Amb la tutora vam veure que era massa difícil tractar aquests dos aspectes, que era millor fer-ne només un.

Per ordenar les meves idees, la tutora em va suggerir fer servir una llibreta com a diari del treball de recerca. Vaig decidir que hi anotaria totes les idees que em sorgissin des del principi fins al final. A més a més, hi apuntava el que la tutora em proposava per fer, els dubtes que m'anaven sorgint a mesura que avançava amb el

treball. Cada dia escrivia què havia fet fins llavors, les dificultats que anava trobant i possibles maneres de solucionar-les. Així, quan em posava de nou a avançar el treball de recerca, llegia el que havia apuntat el darrer dia que n'havia fet. Sabia exactament en quin punt em trobava i cap a on havia de continuar. Jo sóc una persona que m'agrada tenir-ho tot molt organitzat i pautat, saber en cada moment què haig de fer, i el fet d'escriure en aquesta llibreta- diari totes les coses sobre la meva recerca, m'ha donat una seguretat que m'ha permès fer el treball amb molta més tranquil·litat.

Com en tot treball de recerca, hi ha hagut dificultats, però amb l'ajuda de la tutora i de la família, finalment les he pogut superar.

Al començament de la realització del treball vaig fer dues trobades amb persones que havia pensat que em podien donar informació i dades importants. La primera persona va ser l'Anna Roca, de la Cambra Agrària de Girona. Volia obtenir censos agraris de les hortes de Salt per fer-los servir com a base on sustentat el treball. La meva sorpresa va ser al veure que només existien censos a partir del 1962, jo em pensava que n'existirien a partir del segle XIX o fins i tot, d'abans. El fet de no trobar allò que m'esperava em va provocar una certa angoixa, ja que en un principi m'havia proposat explicar tota l'evolució de les hortes de Salt, des del inici de Salt com una vila de pagesos i hortolans, fins a l'actualitat. De seguida vaig veure que era una cosa impossible i ja me la vaig treure del cap. És molt difícil explicar quelcom que no està documentat enlloc, que no es pot demostrar i que no et pots recolzar en cap base, ni històrica ni estadística. Així que amb la tutora vam decidir que el treball estaria enfocat a l'història més recent de les hortes de Salt, des de mitjans del segle passat fins a la primera dècada d'aquest. Vam decidir que el període cronològic seria aquest, ja que disposàvem de dades estadístiques d'aquesta època, tot i que en el treball podíem fer referència a parts de la història de les hortes de Salt d'anys no compresos en aquest període de temps.

Una altra decepció va ser visitant el Sr. Bustamante, regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament de Salt. Esperava que em proporcionés censos agraris actuals i del passat on hi haguessin els noms dels propietaris de les hortes, l'extensió, qui les treballava i l'ús que se'n feia. Pensava que obtenint tota aquesta informació podria saber molt més bé el nombre de propietaris de les hortes, l'edat... i hauria pogut anar a entrevistar-ne a alguns. Certament existeixen censos d'aquest tipus, però són confidencials, i el regidor no me'ls va poder proporcionar. En un principi em va saber greu, saber que existien i que no hi podia accedir, però més endavant vaig veure com podia prescindir de la informació dels censos i intentar trobar la mateixa informació a través d'una altre via.

Per una altra banda, tal com suposava, no vaig trobar massa informació històrica de les hortes a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Salt, cosa que em va fer dubtar si l'elecció del treball havia estat la correcta. En algun moment, em vaig sentir perduda, desorientada, no sabia com avançar. La tutora i la família m'encoratjaven a no desanimar-me. La veritat era que en un principi ja sabia que no trobaria gaire informació escrita sobre el tema del meu treball, però m'imaginava que si no hi havia llibres, hi hauria més censos o documents històrics. Finalment vaig obtenir alguns llibres de gran utilitat que em van ajudar a començar a acotar el que seria el meu treball de recerca.

Totes aquestes divergències i petites dificultats van ser el que en diria el “tret de sortida ” del meu treball. Un cop vaig saber el que no existia, el que no podia obtenir, del que disposava i el que podia intentar aconseguir, vaig començar el treball. Aquesta va ser la meua manera de treballar. Primer recopilar tot allò possible i útil pel context històric i després realitzar el treball de camp.

Així doncs, la part més important del meu treball ha estat la recerca que he hagut de fer, el treball de camp, així com la recollida d'informació que m'han proporcionat familiars i coneguts relacionats amb les hortes. Les entrevistes als hortolans i meners m'han ajudat molt per entendre la realitat de les hortes, i a més a més, per contrastar les conclusions a què havia arribat a partir de les dades estadístiques dels censos agraris.

Gràcies a la llibreta-diari puc observar com des d'un caos inicial, ple d'idees i moltes ganes de fer, amb el pas dels mesos de realització de treball, he anat enfocant el treball cap a uns objectius clars, fermes. He hagut de deixar aspectes a mesura que avançava amb el treball, però cada cop he tingut més clar els objectius que volia assolir.

1. OBJECTIUS

Tenia moltes idees sobre diferents aspectes a treballar, però em calia definir unes línies d'actuació clares i concretar què volia aconseguir. Per això, abans de començar el treball, em vaig proposar uns objectius. Donar resposta a aquests objectius i extreure conclusions a partir del que descobris ha estat el motiu de la meva recerca.

Els objectius que m'he proposat són els següents:

- 1- Conèixer la història de les hortes de Salt, sobretot a partir del segle XX.
- 2- Relacionar el desenvolupament de les hortes de Salt amb l'existència de la Sèquia Monar.
- 3- Analitzar el tipus de sòl i clima on estan situades les hortes de Salt.
- 4- Saber quina és la relació entre la història del poble de Salt i el desenvolupament de les seves hortes.
- 5- Classificar els terrenys de les hortes segons diferents criteris.
- 6- Cercar l'origen dels diferents topònims de les hortes de Salt.
- 7- Conèixer l'evolució del nombre d'hortes i la seva dimensió.
- 8- Analitzar els usos i el tipus de cultiu que tenen actualment les hortes.
- 9- Entrevistar a hortolans i menerons.

2. METODOLOGIA

La metodologia d'aquest treball ha estat variada. He cercat en diferents tipus de fonts i he tractat la informació de maneres diferents. A continuació hi ha enumerats els diferents passos seguits durant la realització del treball i l'agrupació que he fet de les diverses fonts utilitzades:

- Primer de tot calia saber de quina informació disposava sobre les hortes de Salt i aspectes relacionats.
- Un cop recollida tota aquesta documentació, valorar-la i determinar què em feia falta per poder assolir els objectius de la meva recerca.
- Finalment concretar com aconseguir tot allò que creia necessari per realitzar el treball.
- Després de recollir tota la informació disponible i interessant, vaig començar a elaborar la part escrita del treball. D'aquesta manera podia avançar en el seu desenvolupament amb la seguretat que tenia tot el que podia aconseguir, i que si hi havia algun aspecte que trobava important per incloure'l, havia de recórrer a persones relacionades amb les hortes que em poguessin facilitar aquella informació.

- Com a últim punt del treball vaig determinar fer entrevistes a menerons¹ i hortolans, per tal d'aconseguir saber tot allò que no havia pogut extreure de la informació inicial disponible.

Fonts escrites

- Visita a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Salt, on no vaig poder obtenir documentació històrica de les hortes per la seva inexistència. L'arxiver em va recomanar diferents publicacions relacionades amb la meva recerca.
- Recerca d'informació en llibres de la Biblioteca Municipal de Salt, lu Bohigas, i llibres que disposava la meva família.
- Censos agraris del Institut D'Estadística Català.
- Censos agraris proporcionats per la Cambra Agrària de Girona.

Fonts orals

- Entrevistes a menerons i hortolans que treballen les hortes de Salt.

Webgrafia

- Diferents pàgines webs que tracten sobre aspectes de les hortes de Salt.
- Pàgina web oficial de l'Ajuntament de Salt, on a part d'informació interessant, he pogut obtenir el Pla derivat vigent de sòls no urbanitzables aprovat i publicat pel mateix ajuntament l'any 2007.

Fonts visuals

- Les fotografies incloses en el treball han estat realitzades per mi mateixa.
- Plànol actual de les hortes de Salt.
- Plànol de la xarxa de recs de les hortes de Salt.
- Plànols extrets del Pla derivat vigent de sòls no urbanitzables de l'Ajuntament de Salt.

Tota aquesta informació m'ha servit per anar ordenant les meves idees i veure cap a on havia d'anar desenvolupant la meva recerca, per realitzar el treball correctament i per aconseguir finalment els objectius marcats.

---

¹ Meneró: hortolà que treballa un terreny d'extensió reduïda, que normalment no és de la seva propietat i que el principal ús de tot el que cultiva és per l'autoconsum.

3. SITUACIÓ GEOHISTÒRICA

3.1 Situació/ Presentació del municipi de Salt

Salt és un municipi de 30.389 habitants² situat a l'extrem centre-oest de la comarca del Gironès, dins la província de Girona, que pertany a Catalunya. És un dels municipis més petits de la comarca ocupant una de les planes al·luvials més bones i generoses de la comarca gràcies a l'acció contínua i regular del riu Ter, segurament l'element més determinant i significatiu del seu medi natural.

3.1.1 Límits

Salt té una extensió de 6,41 km² i està situat a 83,7 metres sobre el nivell del mar. El municipi té un únic límit natural que és el riu Ter, que delimita el municipi pel nord amb Sant Gregori. Els altres límits són els següents: per l'est amb Santa Eugènia de Ter, Girona i Palau Sacosta; al sud amb Vilablareix i per l'oest, amb Bescanó³.

El poble es troba en una gran plana al·luvial on hi passa el riu Ter, que dona fertilitat als terrenys els quals, des de temps remots, s'han utilitzat pel planter i hortes. Salt és una gran àrea urbanitzada, amb excepció de les deveses, camps i hortes, resultat del fenomen anomenat com "Salt especulatiu". Bàsicament l'espai agrícola del municipi està situat entre la sèquia Monar i el Ter, zona repartida entre hortes i deveses, i a l'altre banda del poble, a la cara sud, hi ha conreus de secà⁴. Actualment Salt té un total de 171 hectàrees de conreu, i d'aquestes, 75 són de regadiu i la 96 de secà.

3.2 Relleu, clima i xarxa hidrogràfica

Per entendre per què a Salt hi ha les hortes, cal considerar el relleu, el clima i la xarxa hidrogràfica.

3.2.1 Relleu

Salt ocupa gran part del que s'anomena Pla de Salt, que és una porció de la plana del marge septentrional de la Depressió de la Selva, la qual és la continuació de la Depressió Pre-Litoral Catalana. El riu Ter travessa la zona en direcció est-oest.

3.2.2 Morfologia i litologia del pla de Salt

El riu Ter és l'agent responsable tant de la forma com de la composició dels materials que avui formen el Pla de Salt. Són dipòsits fluvials disposats en 3 terrasses.

El conjunt d'aquestes terrasses presenta unes característiques morfològiques i litològiques típiques del curs mig-baix d'un curs fluvial.

---

²Idescat. *Padró municipal d'habitants. Xifres oficials. Recòmptes. Salt. Sèries Temporal*. 2011. Disponible a <http://www.idescat.cat/territ/BasicTerr?TC=5&V0=1&V3=863&V4=435&ALLINFO=TRUE&PARENT=1&C TX=B&V1=17155&VOK=Confirmar>

³Ajuntament de Salt. *La vila*. Disponible a <http://www.viladesalt.cat/default.asp?item=2&path=>

⁴ALBERCH i FIGUERAS, X; BRUCH I RIUS, J. *Salt*. Quaderns de la revista de Girona. Girona, 1994. Pl. 5

Les tres terrasses són les següents:

- Terrassa II: està situada entre 8 -12 metres sobre el nivell del riu, és la que ocupa més extensió del Pla de Salt. Aquesta terrassa està composta per llims i argiles, amb canals de graves i a sobre llims marronosos, clars i amb sorres. Aquesta terrassa té una potència, és a dir gruix, de 25 metres fins a Santa Eugènia.

- Terrassa I: Es troba a 3-5 metres sobre el nivell del riu i la componen graves i rierencs de diferents orígens i litologia, són recoberts per roques detrítiques com ara llims, argiles i sorres de color gris.

- Terrassa 0: Aquesta terrassa correspon al llit major del riu, i abans de la regulació del cabal mitjançant pantans (Sau i Susqueda) era inundada temporalment per les aigües en les avingudes. Està formada per materials grossos, sobretot rierencs, barrejats amb sorres i llims de color gris fosc.⁵

A l'annex 1 hi ha un plànol on es pot observar la situació de les terrasses del pla de Salt. En el plànol hi apareixen les tres terrasses, la 0, la I, que està dividida en dues terrasses, la A i la B, i la terrassa II.

3.2.3 Clima

El Pla de Salt té un clima mediterrani, un clima de transició entre el clima temperat i el clima subtropical i tropical. Aquest tipus de clima es caracteritza per unes temperatures moderades i unes pluges no gaire abundants que es concentren a la tardor i a la primavera. Els estius solen ser càlids i secs, i els hiverns no solen ser especialment freds ni humits. Un tret típic però, del clima mediterrani, és la seva irregularitat, sobretot per la pluja que és poc predictable. Són freqüents períodes de sequera i l'altre extrem, precipitacions molt intenses. El Pla de Salt, però, queda inclòs dins d'un subclima: la Catalunya humida. Salt té boires freqüents i juntament amb els núvols, limiten molt les hores de sol i augmenten la humitat. Des del mes d'octubre al mes d'abril pot haver-hi gelades, mentre les temperatures màximes superiors als 25 graus s'enregistren des del mes de maig fins a mitjans d'octubre. El vent dominant és el del sud, anomenat Migjorn. És un vent humit, temperat i de intensitat moderada freqüent a la primavera i a l'estiu. El segon vent en importància és la Tramuntana, ve del nord i és freda, seca i forta. Si la Tramuntana ve del nord-est, pot provocar pluges considerables, però el Llevant és el responsable de les pluges estacionals⁶.

En resum, Salt té un clima mediterrani caracteritzat per uns estius calorosos i força secs i uns hiverns moderats i plujosos.⁷

---

⁵ SUNYER, Xavier. *El paisatge vegetal del Pla de Salt*. Servei municipal de publicacions. Salt, 1984. Pl. 6-9.

⁶ Biblioteques públiques de Salt. Col·lecció local: *Elements per a una història de Salt. El medi geogràfic*. Disponible a http://www.bibgirona.net/salt/col_local/planes/medi.htm

⁷ PUIG, Maria Rosa. *Fenomenologia saltenca*. Mínima. Salt, abril 2009. Pl. 28

3.2.4 Les aigües

La xarxa de rius, recs, desguassos que hi ha al Pla de Salt ha estat intensament modificada per l'home durant els darrers anys. Actualment constitueixen la xarxa els elements següents:

- **El riu Ter:** És un riu de 195 Km de llargada. Neix a Ull de Ter (Pirineus Orientals) i desemboca al Mar Mediterrani, a La Gola de Ter. Té un desnivell de 2.400 metres, en els quals recull l'aigua dels seus 3.010 km² de conca hidrogràfica. El Ter passa pel Pla de Salt, travessant-lo d'oest a est, quan ja ha realitzat dos terços del seu recorregut. El Ter abans d'entrar en el Pla de Salt, cedeix aigües a la Sèquia Monar mitjançant la Resclosa de Montfullà, que pertany al terme municipal de Bescanó. En el seu pas pel Pla de Salt, el Ter, s'ajunta amb el curs artificial de La Maçana, desviat per la construcció de l'autopista AP-7, i se n'allunya en introduir-se al terme municipal de Girona, on s'uneix amb els rius Güell i Onyar.

- **El Reramurs:** també és conegut com Rera Mus o Riera de Mus. Travessa el Pla de Salt per la zona oest i recull les aigües de la vessant oest de les muntanyes de Vilablareix-Sant Roc i les de la vessant est dels turons de Montfullà. Actualment desemboca a la sèquia Monar.

- **La Maçana:** anteriorment recollia les aigües de Vilablareix i circulava per la part sud-oest del Pla. Anava a desembocar al riu Güell i causava diverses inundacions. Actualment està desviada a conseqüència de la construcció de l'Autopista AP-7, i d'aquesta manera s'han evitat les inundacions que solia provocar.

- **El Marroc:** neix a Estanyol i passa per Aiguaviva, travessa el Pla de Salt de sud a oest. Conflueix amb el riu Güell a Santa Eugènia. Recentment ha estat canalitzat.

- **Sèquia Monar:** és un element molt important per entendre la història de Salt i el seu paisatge urbà i rural. La seva existència està íntimament lligada amb l'evolució del paisatge de Salt, així com amb la base econòmica i social del poble.⁸

La sèquia Monar és un canal de formigó armat en alguns trams, de parets de còdols en altres, i en alguns trams només es tracta d'una rasa excavada al terreny. Hi circula aigua desviada del riu Ter que serveix per regar les hortes i fer funcionar les centrals hidroelèctriques.

La sèquia Monar comença a la resclosa de la Pilastra, coneguda com de Cal Gegant, que pertany al terme municipal de Bescanó. Fa un recorregut total de 6 quilòmetres passant pel nord del nucli urbà de Salt i de Santa Eugènia (Girona), finalment desemboca al riu Onyar, a prop del Pont de Pedra de la ciutat de Girona.⁹

- Per tal d'entendre la importància de la sèquia Monar per les hortes de Salt, cal fer referència a la seva història.

---

⁸. Opus cit 5. Pl.10-12

⁹SUREDA, Pere Joan. El dimoni de Santa Eugènia de Ter, Les hortes i ribes del Ter, Les centrals elèctriques de la sèquia monar.01-01-2002. Disponible a http://www.eldimoni.com/article.php?id_article=462

Història de la Sèquia Monar

La sèquia Monar ja apareix en el primer document conegut del poble, de l'any 823, on s'explica que hi ha un recorregut d'aigua artificial creat per l'home. Altres fonts, però, diuen que la sèquia Monar va ser construïda pels comptes de Girona a finals del segle X i a principis del segle XI, en temps del Comte Borrell.

Al segle XII es construeixen molins i molinars a prop de la sèquia, com el que edifica Estrader de Vilablareix per la fabricació de paper. La sèquia era de propietat comtal i a l'any 1346 Pere III el Cerimoniós ordena l'ampliació de la sèquia fins a Montfullà. Al 1358 però, el mateix rei Pere III el Cerimoniós concedeix a emfiteusi a Berenguer de Riera i a altres. Aquest emfiteusi passa per moltes mans diferents fins que a l'any 1620, Francesc de Cruïlles i Sitjar ven la sèquia i nou molins als jurats de la ciutat de Girona per 21.000 lliures barceloneses.

L'aigua de la sèquia Monar, no només s'utilitza pels molins, es converteix en un element imprescindible pel reg d'hortes i camps, base de l'economia saltenca fins al segle XIX. Habitualment es produïen disputes i plets, documentats als segles XVI i XVII entre hortolans i pagesos de Salt i la ciutat de Girona. Hi havia una contraposició d'interessos. A mitjans del segle XIX la sèquia Monar propicia a Salt la construcció de fàbriques tèxtils, i així el rec es va convertir en una eina d'usos industrials. En un principi utilitzaven l'aigua de la sèquia pel funcionament de les màquines (embarrats i cintes) i més tard, a principis del segle XX, en feien electricitat per fer anar la maquinària. Els procés d'electrificació va acabar al 1928 amb la construcció de la central del Molí, i també per aquesta dècada es va ampliar la sèquia.

Així doncs, la Sèquia Monar va ser de gran ajut per configurar l'estructura econòmica de Salt, formada per l'activitat agrícola i ramadera a més a més de la indústria tèxtil, que va provocar el ràpid creixement demogràfic. Historiadors afirmen que sense l'existència de la Sèquia Monar la industrialització a la zona de Girona durant el segle XIX no hauria existit o s'hauria retardat considerablement.¹⁰

- Actualment la sèquia té 5 salts d'aigua que s'aprofiten per produir energia hidroelèctrica, però la major part de l'aigua serveix per regar les hortes. Existeixen dues maneres per fer arribar l'aigua de la sèquia cap a les hortes:

a) **Xarxa de recs:** Per tal que l'aigua de la Sèquia Monar arribi a totes les hortes hi ha construïda una complexa xarxa de regueres.

La sèquia Monar és la reguera principal i en diferents punts al llarg del seu recorregut té bramadors per on surt aigua cap a regueres secundàries. Aquests bramadors, d'un diàmetre considerable, tenen forma de colze per evitar que l'aigua que surt porti branques, brossa, ... i no s'obstrueixi el pas. A més a més, a l'entrada de les regueres secundàries, hi ha unes comportes per regular la quantitat d'aigua. Les regueres secundàries poden ser canals de formigó armat o simplement una rasa excavada al terreny. Diferents punts d'aquestes regueres tenen uns ulls (anomenats d'en Barrera o Botifarra) que desvien l'aigua cap a una reguera o varies més petites, les regueres terciàries. Les regueres terciàries són les que circulen entre els horts,

---

¹⁰ BUSTAMANTE, Ivan. *Pla derivat vigent de sòls no urbanitzables*. Ajuntament de Salt. Salt, 2007.

fins i tot hi ha regueres quaternàries que fan possible que l'aigua arribi als horts més allunyats. Cada hort té un ull per on l'hortolà o meneró pot donar pas a l'aigua cap al seu hort. Alguns hortolans, sobretot els professionals, han ideat un sistema de reg per bombament. L'aigua que obtenen a partir dels ulls de les regueres terciàries o quaternàries és bombada directament a als diferents cultius, d'aquesta manera la tasca de regar és una feina menys complicada i més còmoda.

És un sistema de reg ramificat i interconnectat que fa que no es perdi mai aigua. L'aigua sobrant d'una reguera, o la que es perd quan un hortolà obre un ull, va a parar a un altre reguera o directament al riu Ter.

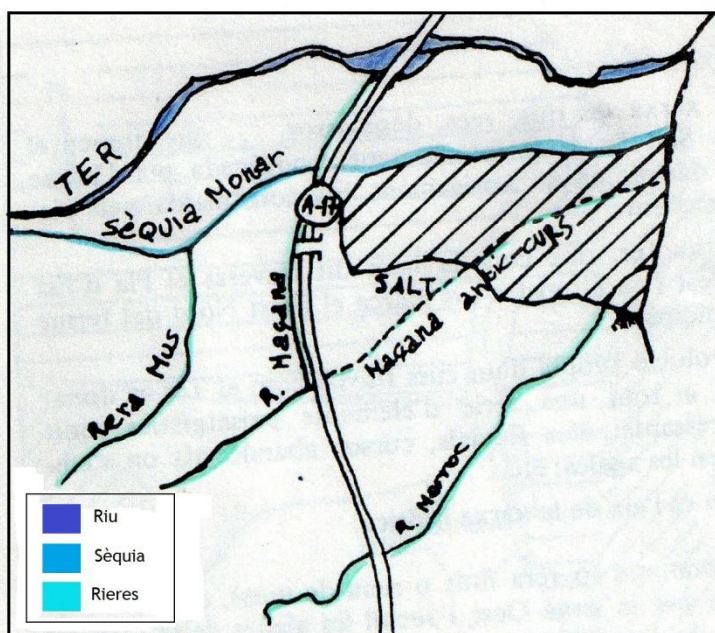
b) Xarxa artificial de regadiu: Al pla de Salt, a part d'haver-hi el riu Ter, la Sèquia Monar i diferents recs i canals ja esmentats, hi ha una xarxa artificial de regadiu.

La xarxa artificial de regadiu es va construir als anys 60. Es va voler fer arribar aigua procedent de la sèquia Monar a la banda sud del Pla de Salt, per tal de convertir els conreus de secà en regadiu, i per tal d'aconseguir-ho es van construir una sèrie de recs artificials, a part del que ja hi havia, la sèquia Monar. Aquesta última xarxa artificial va ser construïda per una empresa privada anomenada l'URYDA, però no va tenir l'èxit esperat i actualment és inoperant.

Així doncs, la sèquia Monar i el riu Ter són les dues artèries principals que donen lloc a una sèrie molt ramificada de connexions entre els dos eixos, a través dels ulls d'en Barrera o de'n Botifarra.¹¹

En el següent plànol es pot veure per on passa el riu Ter, la sèquia Monar i els diferents recs respecte el municipi de Salt.

Riu, sèquia i rieres de Salt

A l'annex 2 hi ha un plànol de la xarxa hidrogràfica del Pla de Salt, on crec que es poden apreciar molt més bé el riu, els rierols i la sèquia que en el plànol anterior.

¹¹ Opus cit 5. Pl.13

A l'annex 3 hi ha fotografies de la xarxa hidrogràfica del Pla Salt per tal d'entendre-la millor.

3.3 Història de les hortes dels Comuns

Les hortes situades a la zona sud-centre de l'espai agrícola de regadiu de Salt s'anomenen Terres Comunals de Salt o hortes dels Comuns. Són les hortes situades entre el Camí de Pas d'en Prats i el Camí del Safareig, la Sèquia Monar i el marge de les fonts de Ter. Estan travessats per l'Autopista AP-7, el canal de la Maçana i el gasoducte, així com la reserva de sòl per la previsió de serveis, inclòs el TGV. Corresponen a les primeres hortes familiars de Salt, ús que mantenen avui en dia, amb un valor històric important.

El nom que tenen aquestes hortes té un origen històric, que és el que s'explica a continuació:

La història d'aquest terreny es remunta al segle IX, a les primeres documentacions referents a Salt. Tot i que existeixen referències anteriors, és aquí quan es parla ja d'un rec, fet que apunta que hi havia una explotació agrícola de rellevància a Salt.

Durant els segles XII i XIII es produeix un creixement significatiu que afecta a tots els àmbits i del que se'n destaca la força que agafa la burgesia que comença a comprar rendes i fundar masos a les rodalies de la ciutat. En conseqüència s'origina una població disseminada en un conjunt de masos, dedicada al conreu de la terra i a fer funcionar els molins que existeixen.

Al segle XIV s'inicia una crisi que provoca una davallada de la població al camp agreujada per la pesta negra i l'emigració cap a la ciutat. Això fa que la terra conreada disminueixi i que es multipliquin els masos ròncecs (abandonats) i conseqüentment es comencen a recuperar els boscos. Degut a l'èxode del camp, al segle XV augmenta la població Salt i Girona.

En aquest període de crisis i decadència rural es produeix una incidència destacable que va afectar a la història de Salt. Al 1499 es va atorgar al poble de Salt un privilegi Reial, les terres comunals.

Per tal d'entendre com s'aconsegueix aquest privilegi, cal entendre el context social i econòmic de l'època. El clima que es vivia no era gens positiu, hi havia una davallada de la producció agrària i a més a més, s'hi afegia la mortalitat pels episodis de pesta. Hi havia un ambient descontent per part dels pagesos contra els abusos feudals que es repetien per tot el país.

Es creu que la raó de la concessió d'aquest privilegi és degut a la voluntat per part de la monarquia de satisfer les expectatives de la població rural. Tot i que aquesta voluntat es va quedar lluny de calmar els ànims, les concessions reials de les terres comunals van ser l'origen d'una disputa entre Salt i el municipi veí de Girona, que es va mantenir durant segles.

El document on s'explicava el privilegi atorgat deia el següent: "Item, que totes les Ylles o aigualeys navals que spertanguen al Senoy Rey dins lo terme o iuridicció, sien comunes per tots los parroquians o habitants de la dita parròquia, havent hi quesqu

son empriu de lenyar e de pasturar e cassar e altres negocis fer, segons han acostumat tot temps, a cens de cinch sous annuals, e sia senyor directe lo Senyor Rey, plau a la Senyora Reina.”¹²

La Monarquia es desentén del seu dret d'ús que té sobre aiguadeixos, terrenys formats per les avingudes del riu Ter pels trams que aquest passava per les terres del poble. És a dir, els aiguadeixos són les terres guanyades al riu Ter. Alguns d'aquests aiguadeixos es formaven tocant terra ferma i altres creant illetes dins del riu, illes que normalment acabaven ampliant la riba i després de la dessecació, natural o induïda, del braç del riu que l'havia separat de terra ferma. Aquestes terres i les deveses presents a la riba formen les terres comunals, i els saltencs sempre més les defensaran.

Entre els diferents motius que expliquen i justifiquen la defensa d'aquestes terres es pot destacar l'ús que se'n feia. Les terres que a través del document anterior eren atorgades al poble de Salt, eren explotades tan pels seus recursos naturals (arbres, pastures, caça i pesca) com terres agrícoles que convertirien bona part de l'erm en hortes i camps. Les terres comunals són dividides en petites parcel·les i van ser repartides entre la població saltenca.

Pocs anys després d'aconseguir el control sobre els aiguadeixos, els veïns de Salt s'han d'afrontar a diferents plets pels seus límits. Una de les moltes disputes que hi va haver, entre altres, és la del 13 de juny del 1456 que es dicta una sentència arbitral sobre els límits dels aiguadeixos entre el poble de Salt i Miquel de Dons, propietari de la Devesa de Cartellà.

Un altre exemple a destacar són les incompatibilitats entre pagesos i ramaders. Les necessitats de provisions de carn de la ciutat de Girona eren des de sempre una de les principals preocupacions dels seus governants. Des de feia segles les ciutats es preocupaven d'establir contractes amb els pagesos de les rodalies per tal de permetre que els ramats pasturessin en les seves terres. La mobilitat d'aquests ramats va provocar episodis de violència que en el cas de Salt van ser de molta consideració. Un exemple és el cas del maig del 1598 protagonitzat per Miquel de Ribot. “Atès que Miquel Ribot pagès de Salt i altres, armats de pedrinyal lo die ms. Han molt maltractat y nafrat dos pastors qui guardaven bestians que los arrendadors del Tall de dita ciutat tenen en ella per provisió de dita ciutat, los quals bestians pasturan, en gran dany de dita ciutat y contra la salvaguarda real a la mateixa ciutat consentida. Desliberen y ordenen que sie procedit contra dit Ribot y altres culpables tan per via de regalia ço altrament ab totes les forces possibles y que en tot lo snor. Mi Joan Ferrer Syndich de dita ciutat fasse instància y part formada, y vase per ço a la vila de Perpinya y ahont comunica per raho de dites coses”.

A través d'aquest exemple es pot comprovar com el Privilegi de 1499 no va tranquil·litzar la situació, sinó tot el contrari, va ser el motiu per noves disputes. Els enfrontaments s'accentuen a mesura que avancen les dècades, i els episodis més violents tenen lloc al 1680 amb el plet entre Girona i Salt degut a les desavinences.

---

¹² MASÓ, Elena. *Les terres del comú de Salt*. Àrea de cultura de l'Ajuntament de Salt, 1999.

3.3.1 La intensificació de les disputes amb Girona

Cal recordar que el caràcter agrari de l'economia saltenca es manté durant aquests segles, només és alterat per l'existència d'alguna farga i alguns molins drapers i fariners, que van ser els primers a utilitzar la força de la sèquia Monar. Eren unes dècades difícils i hi ha documentats diferents conflictes bèl·lics importants. Aquests conflictes van sorgir arran de les pestes i les crisis de subsistència, que originaven molts problemes a aquesta regió així com una manca de provisions.

Una gran part de les terres es continuen utilitzant pel bestiar de les carnisseries que abasteixen de carn la ciutat de Girona, fet que és origen de moltes disputes.

Durant l'abril de 1680 Girona planta 18 fites al voltant dels aiguadeixos del Ter, incloses les terres del comú de Salt i les deveses de la família Font-Llorens. La ciutat de Girona justifica aquesta acció argumentant que té drets sobre aquestes terres i que durant molt de temps han estat utilitzades com a pastures pel bestiar de la seva ciutat, i que a més a més, la família Llorens els havia llogat les terres temps abans, i que per això encara hi tenen dret. Segurament aquesta última justificació era certa ja que a l'època era més rentable un lloguer de terres per pastures que el cultiu d'aquestes. Però la realitat és que a mesura que avança els segles les coses van canviant i cada cop és més profitós el poder conrear la terra. Així no és estrany que la pagesia defensés unes terres, oficialment considerades poc productives però que de mica en mica van deixant de ser-ho.

L'enfrontament de Girona amb pobles veïns no és nou perquè en l'època conflueixen una sèrie d'elements:

Per una banda hi ha la virulència del conflicte, sobretot provocada per la situació bèl·lica del moment i que entre molts altres aspectes ha deixat a uns pagesos armats, i disposats sempre que faci falta a defensar fermament una activitat agrícola recentment productiva. I d'altra banda hi ha la constatació de la importància que per a l'economia dels saltencs tenien els aiguadeixos. És evident que els saltencs devien estar enfadats i veure's en una situació límit, ja que sent una comunitat petita va decidir enfrontar-se a Girona davant la Reial Audiència.

Els representants de Girona i Salt defensen les seves posicions i arguments i finalment es dona la raó a Salt. Es prohibeixen les pastures de les carnisseries de Girona a les terres comunals de Salt. La sentència també deixa molt clar que Salt té la jurisdicció pròpia després d'obtenir el Privilegi del 1499.

Així doncs, les terres ermes ja han deixat de ser-ho, ja tenen propietari, Salt, i tots els que els cultiven les defensen aferrissadament. El privilegi que s'havia concedit per tal de calmar els ànims serveix perquè dos segles després el poble de Salt li guanyi la partida a Girona i com a resultat arrela amb més força cap a les Terres del Comuns.

3.3.2 La desamortització de Madoz (1855)

Les hortes actualment conegudes com els comuns, a part d'haver estat unes terres guanyades al riu (aiguadeixos) concedides a Salt pel Privilegi Reial de 1499, origen de diferents disputes amb Girona, estan relacionades amb les desamortitzacions. La desamortització va ser un llarg procés històric i econòmic iniciat a Espanya a finals del segle XVIII i tancat ja molt entrat el segle XX. Consistia a vendre, mitjançant la subhasta pública, les terres i béns no productius en poder de les

anomenades “mans mortes¹³” que no conreaven, per tal d’augmentar la riquesa nacional i crear una burgesia i classe mitjana de llauradors propietaris.

Al 1855 Madoz es troba al capdavant del ministeri i és quan comencen els projectes de desamortització dels béns propis dels municipis.

Realment el que volien era que les terres comunals, considerades erms, ja que creien que estaven desaprofitades i mal gestionades, forméssim part de l’Estat. Hi havia una iniciativa privada que no deixava lloc a altres realitats.

El projecte desamortitzador tenia com a base una realitat teòrica, la voluntat de crear una nova classe social de petits propietaris. Finalment aquesta idea va fracassar. En el cas particular de Salt, la desamortització va ser un fracàs relatiu, ja que va servir per consolidar una realitat ja existent.

A l’any 1862, degut a la llei impulsada per Madoz, el poble de Salt es veu amb la necessitat d’actuar. Les deveses del poble es posen a subhasta i la comunitat pagesa es cohesionava per actuar i comprar les deveses, volen evitar que l’estat se les quedi.

Els pagesos de Salt es van posar d’acord de manera ràpida i eficaç amb un únic objectiu, no perdre les deveses. Tal com deia la llei, les deveses no es podien comprar fraccionades, la venda havia de ser a una mateixa persona. Així doncs, la comunitat s’ajunta i escullen un comprador “oficial” que pugui participar a la subhasta i d’altra banda reuneixen el capital necessari per aconseguir-ho.

Un cop van aconseguir comprar les deveses complint el que la llei requeria, 132 pagesos de Salt signen un conveni privat davant notari per tal de parcel·lar-les.

En aquests 130 anys que han transcorregut des de la desamortització de Madoz fins a l’actualitat, les parcel·les han continuat a mans de propietaris particulars. Aquests particulars les han cultivat ells mateixos o les han arrendat. En alguns casos el propietari ha fraccionat els seus terrenys per vendre part de les seves hortes o arrendar-les, i així donar lloc a diferents tipus de parcel·lació.

4. MARC TEÒRIC

Aquesta part del treball està sustentada en dues bases diferents. La primera són els indicadors estadístics (punt 5) i la segona part són fonts orals (punt 6).

4.1 Espai, superfície, territori a treballar de les hortes

El meu treball se centra en les hortes de regadiu que hem esmentat anteriorment. Són les hortes que hi ha entre la sèquia Monar i el riu Ter, situades al costat de les Deveses i dels boscos de ribera. La superfície total de deveses i hortes és de 2.365.595 m². Aquestes es poden dividir en dos grups, les deveses i hortes que es troben a la banda est de l’autopista AP-7 que tenen una superfície de 950.081 m² i les altres que es troben a l’altra banda de l’autopista, a l’est, que tenen una superfície de 1.415.514 m². Aquestes hortes de regadiu delimiten pel nord amb el

---

¹³ Mans mortes: nom que rebien els béns de les esglésies i comunitats religioses que estaven sota l’especial protecció del monarca.

riu Ter amb Sant Gregori, per l'oest amb Bescanó, i per l'est amb Santa Eugènia. Al sud hi ha la sèquia Monar.

Les hortes estan fraccionades en múltiples parcel·les, travessades per una intricada xarxa de recs que provenen de la sèquia Monar. Des de sempre les hortes han estat íntimament relacionades amb el desenvolupament del poble i acostumen a distribuir-se en petites propietats, més lligades als treballs dels meners per l'autoconsum que no pas a grans explotacions.

4.1.1 Classificacions de les hortes

Es poden fer dues classificacions de les hortes. Un criteri és segons l'ús que se'n fa, i l'altre és segons els topònims que des de l'antiguitat s'han utilitzat per diferenciar-les.

Les classificacions són les següents

A) Segon l'ús

Aquesta primera classificació de les hortes és segons els diferents usos que se'n fan.

- Hortes familiars:

Són parcel·les de dimensions reduïdes que s'agrupen a prop del nucli del poble. Són espais molt geometritzats amb petites construccions disperses, on hi predominen elements repetitius i individualitzadors a totes, l'ús popular que fa característics aquests espais: les canyes, l'ombra, l'arbre, les casetes... Els productes que cultiven són pel consum familiar.

- Hortes professionals:

S'hi dur a terme la mateixa activitat horticultora que als horts familiars, però hi té molt més pes l'herència d'un passat agrícola i pagès. Són parcel·les més grans i d'una manera més professionalitzada. Els productes que cultiven, verdures o planter, són per vendre.¹⁴

A l'Annex 4 hi ha un plànol de les hortes de Salt diferenciades segons l'ús que se'n fa.

B) Segons els topònims

La segona classificació de les hortes és segons el topònim que s'empren per diferenciar-les, normalment molt lligat al seu origen.

La classificació és la següent:

- Mas Devesa: Corresponen a les hortes situades a ponent del Camí de Pas d'en Prats i al nord de la Sèquia Monar, majoritàriament són explotacions professionals.

---

¹⁴Opus cit 10

- Can Genura: Aquestes hortes es troben situades entre el Camí del Torín, el sòl urbanitzable i entre el Camí de les Guixeres. La majoria es tracta d'hortes professionals, tot i que també n'hi ha força d'horta familiar. No se sap d'on prové aquest nom que es fa servir per designar-les, però segurament fa referència al cognom d'algun propietari.

- Els Comuns: Són les hortes entre el Camí de Pas d'en Prats i el Camí del Safareig, la sèquia Monar i el marge de les Fonts del Ter. Els comuns estan travessats per l'Autopista, el canal de la Maçana i el gasoducte. A més a més hi ha la reserva de sòl per a la previsió de servies, inclòs el TGV. Els comuns corresponen a les primeres hortes familiars de Salt, ús que encara ara conserven, amb un gran valor històric. El nom que es fa servir per designar aquestes hortes, prové del privilegi reial del 1449, explicat anteriorment en el punt 3.3 Història dels comuns.

- Hortes del Mig: Estan delimitades pel Camí del Safareig, el marge de les Fonts del Ter, el Camí de les Guixeres i la Sèquia Monar i combinen la presència d'horta familiar amb la d'horta professional.

- Hortes familiars de les Guixeres: Corresponen als terrenys que estan de frontera amb Girona i estan delimitades pel Camí de Torín. Estan vertebrades pel Camí Vell de les Guixeres. Tenen un passat històric important lligat amb la colònia del Veïnat i és el sector on la proliferació d'elements no integrats en l'entorn rural és més important.

Es creu que el nom de Guixeres deu l'origen a que en aquestes hortes familiars s'hi cultivava una varietat de mongetes anomenades guixeres.

- Les tribanes: Limita amb la Sèquia Monar pel sud, amb el marge de Mas Devesa i amb el Camí de les Tribanes i amb l'àmbit d'arbredes.

Fins fa pocs anys s'inclouien a la zona anomenada Deveses, però ara ja pertanyen a l'àmbit d'hortes. Cap als anys 90 el negoci de les arbredes va anar a l'alça, i s'hi van fer plantacions al lloc on fins llavors hi havia hagut hortes. Actualment aquest negoci ja no rendeix tant com abans, i s'hi ha tornat a fer hortes. Si ens remuntem a la història, les tribanes en un principi ja eren arbredes. Cap a la tercera dècada del segle XX, el que aleshores era el Marquès de Camps, va vendre diferents parcel·les d'aquests terrenys i cada hortolà va haver de tallar els arbres de la parcel·la que li havia sigut atorgada. No va ser fins al cap de 3 o 5 anys, quan la terra ja estava preparada un cop després d'haver-hi arrencat els arbres, quan els hortolans van haver de començar a pagar l'arrendament al Marquès.

L'explicació que rep aquesta zona de les hortes de Salt és que segurament van adoptar aquest nom ja que eren uns terrenys que per tenir-hi arbres o hortes, calia pagar uns tributs, i d'aquí va derivar al nom tribanes.

- Hortes de Can Canals: Estan delimitades al nord per les Hortes Familiars de les Guixeres, al sud per la Zona d'Equipaments Parc Filadores i el propi Parc Filadores i a l'est amb el terme municipal de Girona. Pretenen ser horts dedicats a l'horta pública de lloguer en un futur pròxim.

A l'annex 5 hi ha un plànol de les hortes de Salt amb un paper vegetal sobreposat que permet veure les hortes segons la classificació B, és a dir, la parcel·lació de les hortes segons la seva etimologia (topònim).

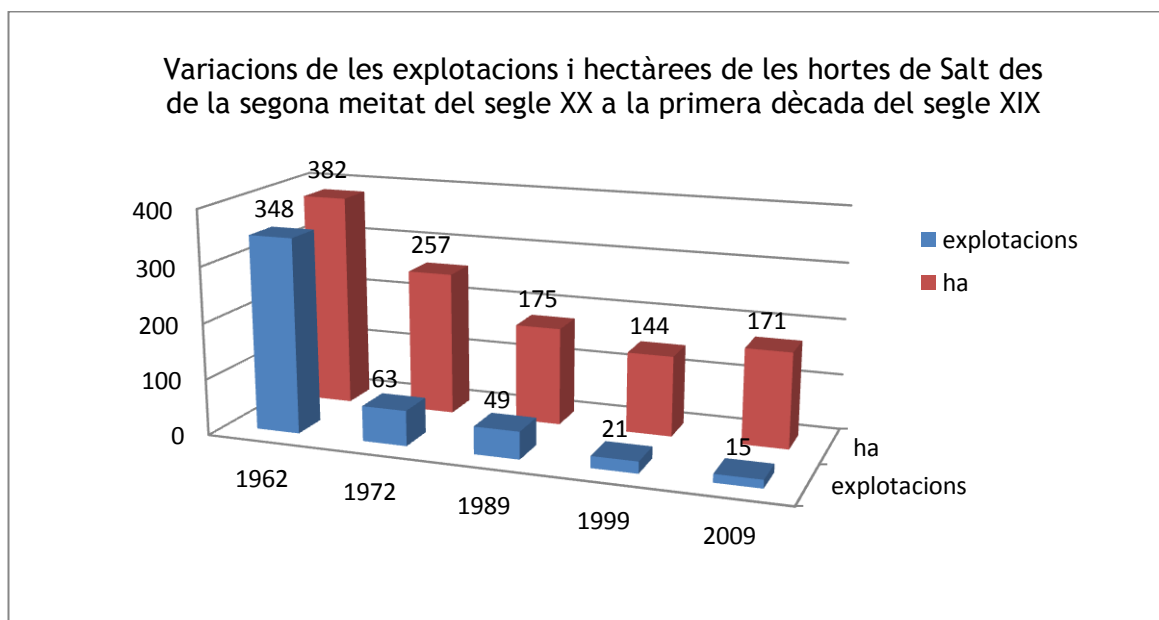
5. INDICADORS ESTADÍSTICS

He obtingut les dades d'aquests gràfics de dues fonts diferents. Les dades dels anys 1989, 1999 i 2009 les he extret dels censos agraris de Salt de la pàgina web oficial del Institut d'estadística de Catalunya (Idescat). Les dades dels anys 1962 i 1972 me les han proporcionat dels censos agraris dipositats a la Cambra Agrària de Girona, ja que són dades tant antigues, que no estan disponibles a la xarxa de l'Idescat.

A través de les dades que disposava, he elaborat gràfics (indicadors estadístics), per tal de veure visualment i d'una manera molt més clara com han evolucionat diferents aspectes de les hortes de Salt.

Els indicadors estadístics són els següents:

5.1 Variacions de les explotacions i hectàrees de les hortes de Salt des de la segona meitat del segle XX a la primera dècada del segle XXI.

5.1.1 Identificació

Es tracta d'un gràfic de barres que reflecteix les variacions de les explotacions i de les hectàrees de les hortes de Salt des de la segona meitat del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI.

Les variables d'aquest gràfic són: el nombre d'explotacions i les hectàrees, i l'altre variable són els anys. Hi ha 5 anys diferents: el 1962, el 1972, el 1989, el 1999, el 2009.

Com es pot comprovar entre el 1962 i el 1972 hi ha deu anys de diferència, igual que entre el 1989 i el 1999, i entre el 1999 i el 2009. En canvi entre el 1972 i el 1989 hi

ha 17 anys de diferència. Les raons per les quals no hi ha 10 anys de diferència entre aquests dos censos són dues: A l'Estat Espanyol, abans de formar part de la Unió Europea al 1986, els censos agraris es feien cada deu anys i coincidint amb els anys acabats en 2. Un cop ja en formava part, els censos agraris es van passar a fer igualment cada deu anys, però els anys acabats en 9. Per tant, al 1982 es va fer l'últim cens agrari de l'Estat Espanyol sense formar part de la Unió Europea, però com que Salt, igual que Sarrià de Ter, formava part del municipi de Girona, no es va poder fer cap cens on només hi aparegués Salt. Al 1983 Salt va obtenir la seva independència i així el següent cens que es va fer, al 1989, ja constava altre cop a municipi.

5.1.2 Descripció

En aquest gràfic es comparen el nombre d'explotacions i les hectàrees. La tendència general del gràfic és a un descens tant del nombre d'explotacions com de les hectàrees, tot i que al final hi ha un petit augment de les hectàrees de les explotacions.

Els punts màxims d'aquesta gràfica es troben tant en hectàrees com en el nombre d'explotacions al 1962. Crida l'atenció el descens que hi ha, en picat, a l'any 1972 del nombre d'explotacions respecte el 1962, de 348 explotacions es passa a 63. També hi ha un important descens d'hectàrees però no és tant acusat. En el període de 17 anys, entre 1972-1989, torna a disminuir el nombre d'hectàrees, i la disminució del nombre d'explotacions no és tan important. Al 1999 disminueix el nombre d'hectàrees i també amb més força el d'explotacions. De 49 explotacions que hi havia al 1989 només n'hi ha 21 al 1999. El nombre d'explotacions segueix la seva tendència a disminuir, i al 2009 només n'hi ha 15. En canvi el nombre d'hectàrees canvia la tendència que ha mantingut en tot el gràfic, enlloc de disminuir, augmenta. Al 1999 hi havia 144 hectàrees i al 2009 n'hi ha 171.

5.1.3 Anàlisi

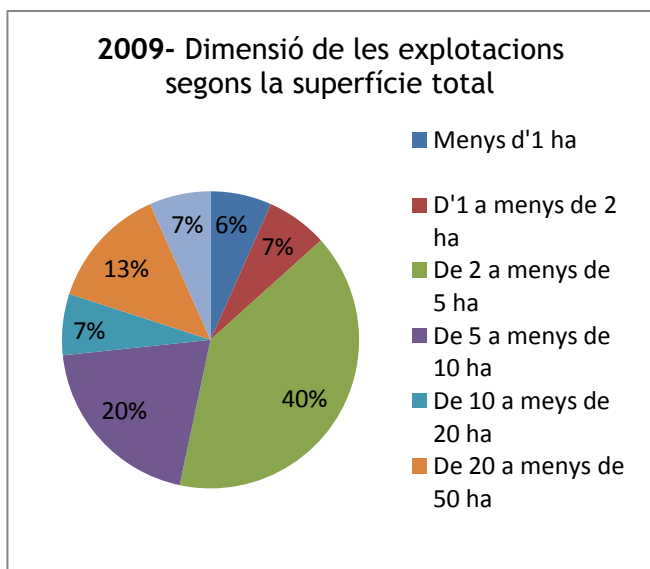
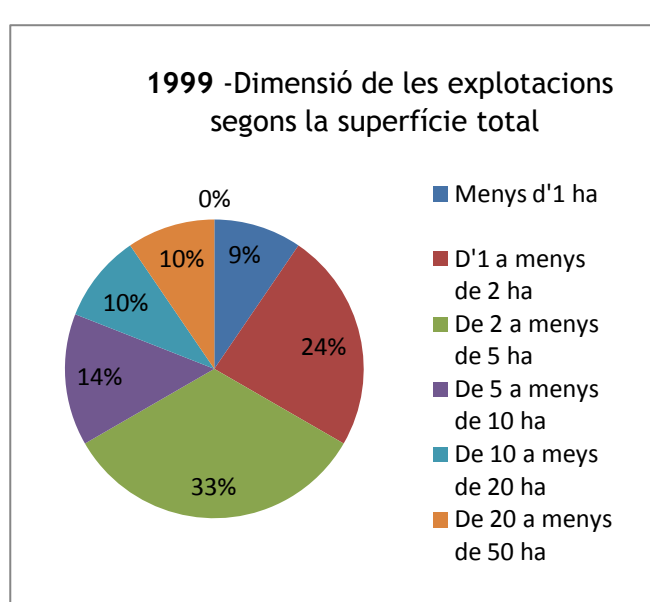
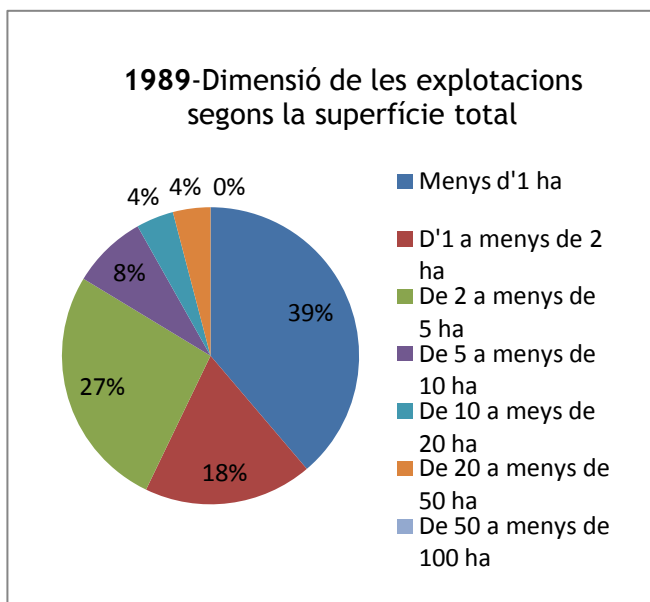
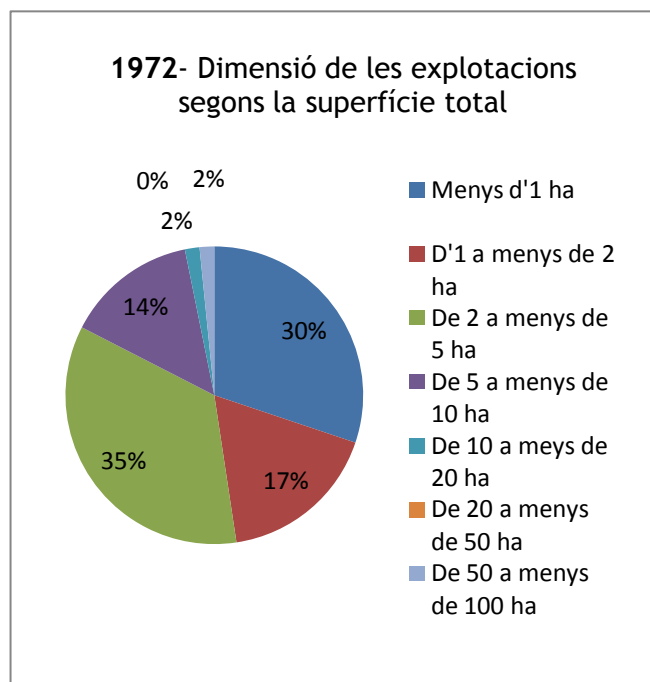
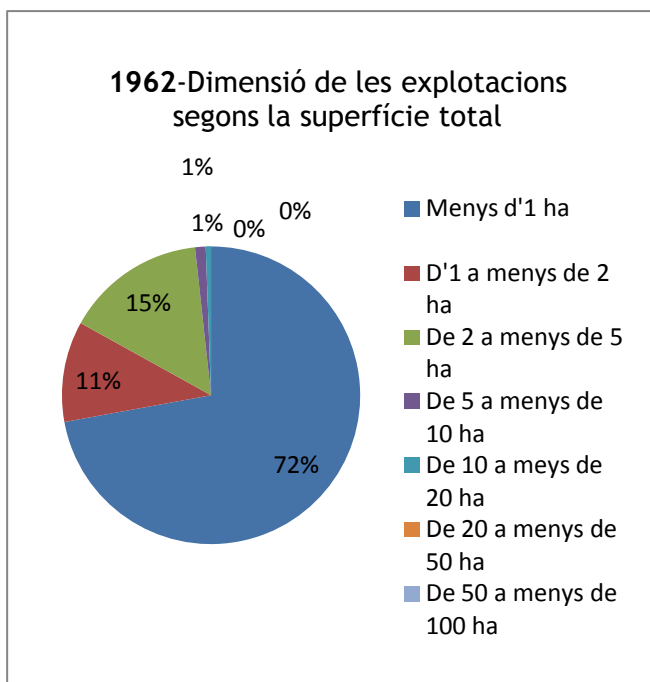
El motiu pel qual s'observa un gran descens del nombre d'hectàrees de les hortes de Salt és que en aquest gràfic s'hi inclouen com a hortes de Salt tant les hortes del Pla de Salt, que no són objecte d'estudi d'aquest treball, i les hortes de regadiu situades al nord del municipi de Salt (hortes a estudiar). Així doncs la raó per la qual van disminuir tant les hectàrees és perquè a partir dels anys 60 va començar el que es coneix com el Salt especulatiu, molts d'aquestes horts i camps del Pla de Salt es van convertir en sòls urbanitzables.

Per tant, les hectàrees de la zona a estudiar, les hortes de regadiu, no han disminuït significativament, només hi pot haver una petita disminució per l'afectació de la construcció de l'autopista AP-7 i la reconversió d'unes hortes dels comuns a l'any 2007 en un parc municipal anomenat parc Monar.

Per poder fer bé l'anàlisi de la disminució d'explotacions hi ha 5 gràfics complementaris i molt més detallats que permeten veure clarament l'evolució de les hortes de Salt de la segona meitat del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI.

Són els gràfics que es presenten a continuació:

5. 2 Dimensió de les explotacions segons la superfície total

5.2.1 Identificació

Són 5 gràfics circulars que pretenen reflectir la dimensió de les explotacions segons la superfície total. Aquests cinc gràfics pertanyen a diferents anys cronològics, els mateixos que apareixen al primer gràfic. Pertanyen als anys 1962, 1972, 1989, 1999 i 2009. Les variables estan representades en tant per cent, i són les següents: explotacions de menys d'1 ha, d'1 a menys de 2 ha, de 2 ha a menys de 5 ha, de 5 a menys de 10 ha, de 10 a menys de 20 ha, de 20 a menys de 50 ha i de 50 a menys de 50.

5.2.2 Descripció

Comparant tots els gràfics es veu clarament com han anat disminuint progressivament el nombre d'explotacions de menys d'1 hectàrea. Al 1962 un 72 % de les explotacions eren de menys d'una hectàrea, al 1972 ja només un 30% i a l'actualitat n'hi ha un 6%, tot i que al 1989 van augmentar una mica. El nombre d'explotacions d'1 a menys de 2 hectàrees al llarg dels anys va anar creixent a poc a poc però al 2009 havia disminuït. El nombre d'explotacions de 2 a menys de 5 hectàrees va augmentar notablement del 1962 al 1972, però llavors al 1989 havien disminuït un xic, tot i que al 1999 i 2009 va tornar-ne augmentar el nombre. Tant al 1999 com al 2009 les explotacions que predominen són les d'entre 2 i 5 hectàrees. Al 1962 gairebé no hi havia explotacions de 5 a menys de 10 hectàrees, i al 1972 ja n'hi havia un 14 %, tot i que va disminuir el nombre, al 2009 i augmentar al 2009 era el segon major nombre d'explotacions amb un 20%. D'explotacions de 10 a menys de 20 hectàrees sempre n'hi ha hagut poques, no ha variat massa, tot i que entre el 1962 amb un 1 % d'aquestes explotacions a un 7% del 2009 hi ha una petita diferència. Al 1962 no hi havia cap explotació de 20 a menys de 50 hectàrees i el mateix passava amb les de 50 a menys de 100 hectàrees. A través dels anys van anar apareixent explotacions de 20 a menys de 50 hectàrees, al 1989 un 4% de les explotacions totals ho eren, i al 2009 un 10% del total. El cas més curiós és que entre el 1999 i el 2009 van aparèixer explotacions d'entre 50 i menys de 100 hectàrees, que mai abans n'hi havia hagut. Al 2009 un 7% de les explotacions eren d'entre 50 i menys de 100 hectàrees.

5.2.3 Anàlisi

Les hortes de Salt a principis de la segona meitat del segle XX estaven en un dels seus moments més àlgids. Hi havia molts hortolans que només vivien de vendre les seves hortalisses o planter a diferents mercats de les contrades gironines. A més a més, també hi havia moltes parcel·les petites que havien sigut atorgades als treballadors de les fàbriques tèxtils per dedicar-hi el seu temps lliure i així poder conrear hortalisses i fer-les servir per l'autoconsum. També hi havia casos en què la dona treballava a la fàbrica i l'home es dedicava plenament a l'horta.

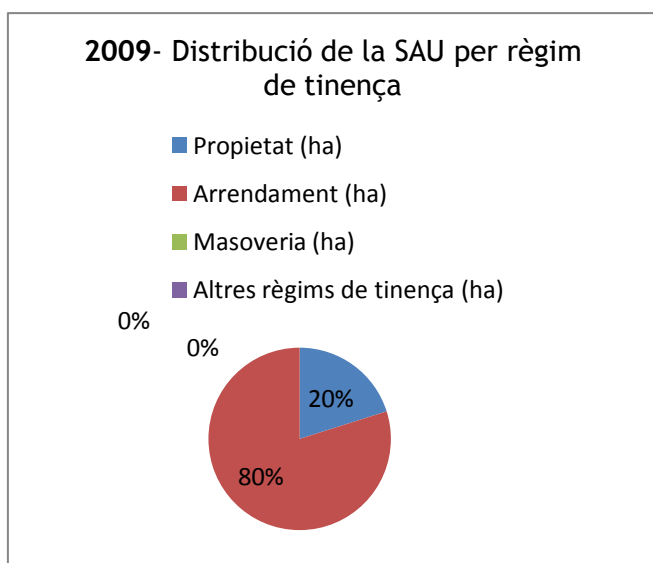
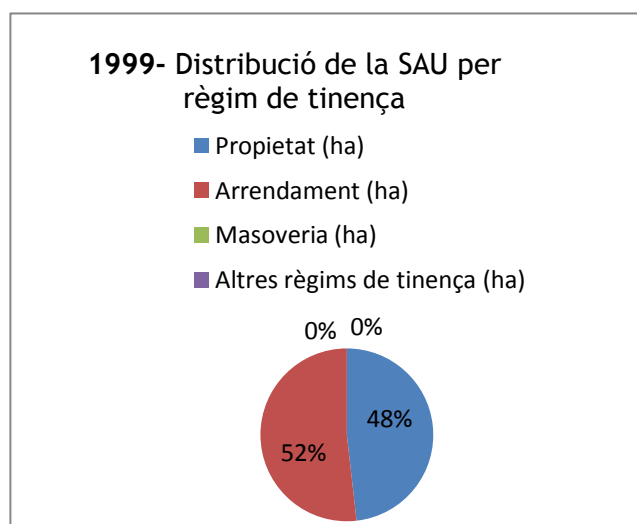
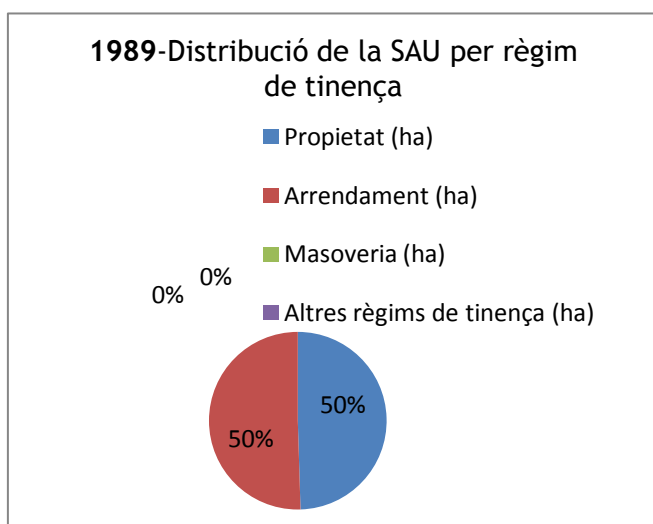
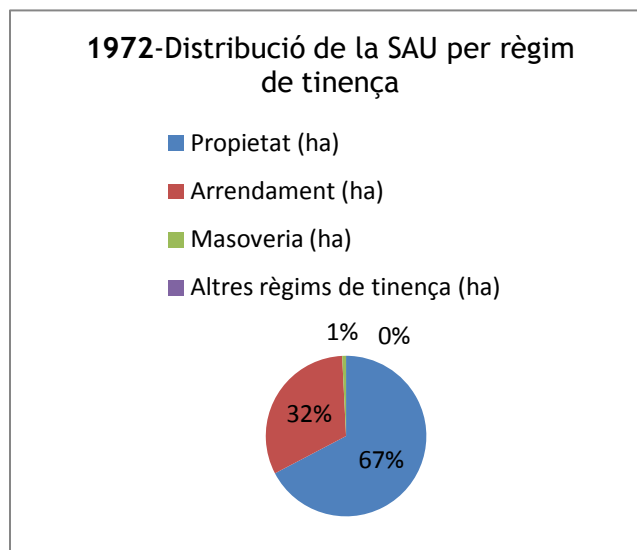
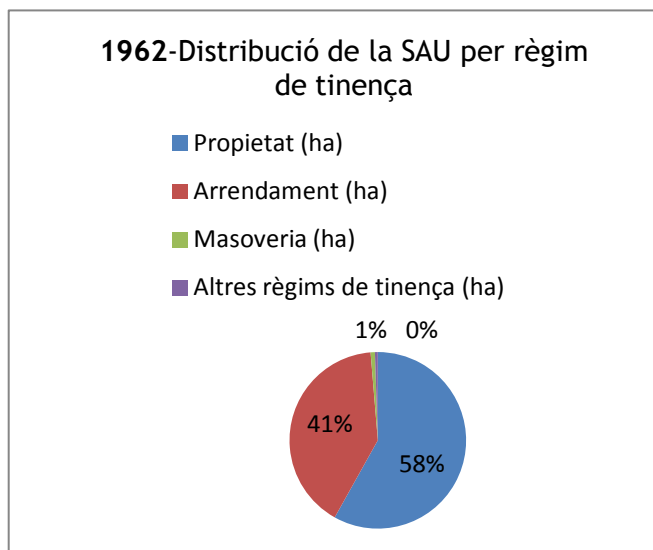
A mesura que la societat s'anava modernitzant hi havia menys gent que es dedicés plenament a l'agricultura i venen les seves propietats a altres hortolans que encara continuaven amb el treball a les hortes. El procés de venda d'aquestes explotacions a altres hortolans es va produir principalment entre el 1962 i 1972, és per això que es pot observar aquesta gran diferència pel que fa el nombre d'explotacions. Aquest procés de venda d'explotacions s'ha prolongat fins l'actualitat, cosa que ha originat que actualment hi hagi pocs propietaris d'explotacions i que aquestes explotacions

siguin de força hectàrees. Per tant ara hi ha menys explotacions i més grans. Al 1962 hi havia més explotacions i predominaven les de menys d'1 hectàrea i al llarg del temps es van anar venent i ara predominen sobretot les explotacions de 5 a menys de 10 hectàrees, però hi ha menys explotacions.

Relacionat amb aquests gràfics n'hi ha dos altres molt interessants:

- La distribució de la SAU per règim de tinença.
- Titulars persona física per edat.

5.3 Distribució de la SAU¹⁵ per règim de tinença

¹⁵ SAU: són les sigles de superfície agrícola utilitzada, que normalment és igual o major a la superfície total, ja que es considera superfície agrícola utilitzada els cultius permanents i els prats de pastura.

5.3.1 Identificació

Es tracta de 5 gràfics circulars diferents que cada un reflecteix la distribució de la SAU per règim de tinença en un any concret de la segona meitat del segle XX fins la primera dècada del segle XXI.

Cada gràfic té les mateixes variables: el tant per cent d'explotacions que treballen els mateixos propietaris, el tant per cent de les explotacions de les hortes de Salt treballades per arrendataris, per masoveria o per un altre tipus de règim de tinença.

5.3.2 Descripció

Al 1962 més de la meitat de les hortes de Salt eren explotades pels mateixos propietaris (58%) i un 41% de les hortes estaven arrendades. Només un 1% de les hortes eren arrendades per masoveria i no n'hi havia cap amb un règim de tinença diferent als esmentats anteriorment. Al 1972 havien augmentat les hortes explotades pels mateixos propietaris (67%) i en canvi havia disminuït el nombre d'hectàrees arrendades. Al 1989 la meitat de les hectàrees de les hortes de Salt eren treballades pels mateixos propietaris i l'altra meitat estaven arrendades. A partir del 1999 van anar augmentant lentament les hectàrees arrendades (52%) al mateix temps que disminuïen les hectàrees treballades pels propietaris (48%). Al 2009 només un 20% de les hectàrees que formen les hortes de Salt eren treballades pels mateixos propietaris, i tota la resta eren arrendades.

5.3.3 Anàlisi

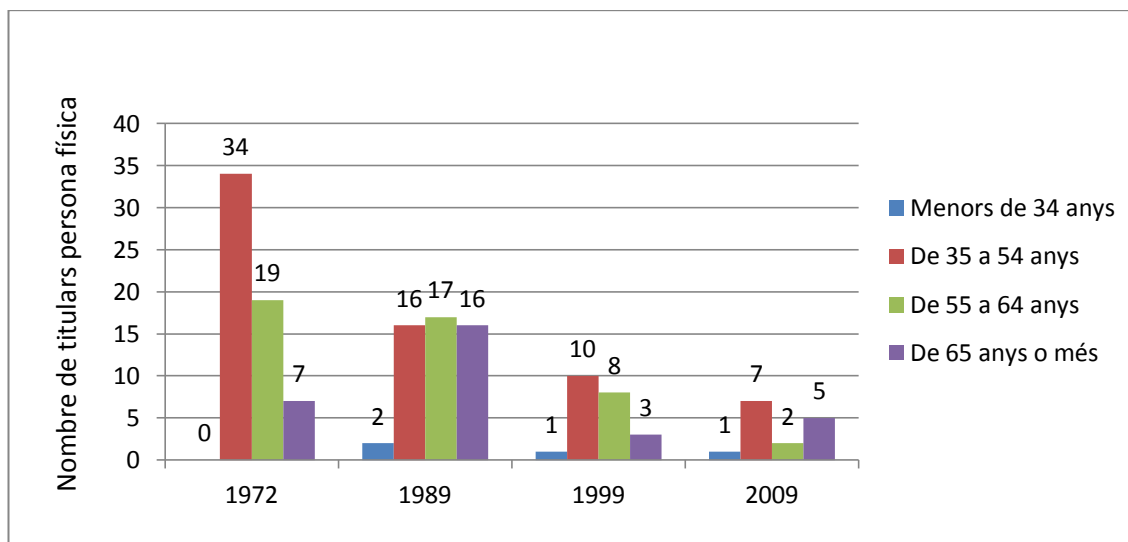
Durant els primers anys de l'estudi hi havia un predomini d'hortes treballades pels seus propietaris. A mesura que el poble de Salt anava creixent hi havia altres sectors que oferien possibilitats de treball i es va abandonar el conreu de força hortes ja que els saltencs es guanyaven més bé la vida en les altres feines. Així que cap als anys 70 i 80 hi havia menys gent que es dediqués plenament a les hortes, només hi havia hortolans professionals, que normalment les hortes que treballaven eren propietat. Després d'unes dècades en que s'anaven igualant el nombre de parcel·les treballades pels propietaris i les treballades per arrendataris, la tendència és que cada cop hi ha molts més arrendataris que treballen horts, més que propietaris que treballen el seu propi terreny. La raó és que d'uns anys ençà s'ha recuperat el valor de les hortes per part dels jubilats que durant la seva joventut havien tingut alguna relació amb les hortes i també que a partir del 2005, molts immigrants de l'Àfrica, un cop s'han anat integrant a Salt, han començat a arrendar horts per conrear productes típics del seu país d'origen.

La tendència actual a valorar el producte fresc i de proximitat ha fet que persones més joves s'hagin engrescat a arrendar hortets i a cultivar productes per l'autoconsum. Solen ser persones normalment sense tradició hortolana que tenen ganes d'apropar-se a la natura.

L'altre gràfic que va molt bé per entendre i precisar els gràfics anteriors, és el següent:

5.4 Titulars persona física per edat

5.4.1 Identificació

És un gràfic de barres que reflecteix els titulars persona física de les explotacions de les hortes de Salt per edat de la segona meitat del segle XX fins a principis del segle XXI. Les variables es comparen en 4 anys diferents, al 1972, al 1989, al 1999 i al 2009. El 1962 no apareix ja que aquest cens es va fer per primer cop el 1972.

Les variables són quatre: el nombre de titulars persona física menors de 34 anys, de 35 a 54 anys, de 55 a 64 anys o de 65 anys o més.

5.4.2 Descripció

Al 1972 no hi havia cap titular persona física més jove de 34 anys, la majoria tenien entre 35 i 54 anys, tot i que n'hi havia força de més grans de 55 anys. A l'any 1989 hi havia 2 titulars persona física més joves de 34 anys, i a les altres franges d'edat els titulars persona física estaven molt igualats amb 16 d'entre 35 i 54 anys, 17 de 55 a 64 anys i 16 de més grans de 65 anys.

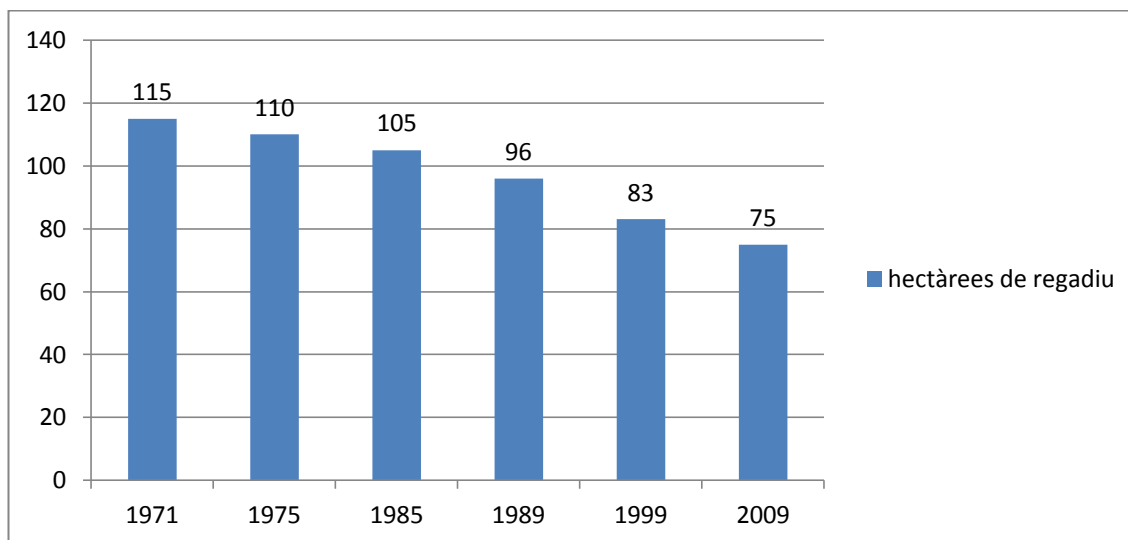
Al 1999 només hi havia un titular persona física de la franja d'edat més jove, i 10 tenien entre 35 i 54 anys, la franja d'edat amb més titulars persona física. Al 2009 la majoria de titulars persona física tenien entre 35 a 54 anys, tot i que n'hi havia força de jubilats. Crida l'atenció que com any rere any disminueixen els titulars persona física, al 1972 n'hi havia 60 i han anat disminuït fins al 2009 que n'hi havia 15.

5.4.3 Anàlisi

En aquesta gràfica s'observa com a mesura que han anat passant els anys ha disminuït el nombre de titulars persona física que es dediquen al conreu de les hortes i del planter. Algun dels motius és que els titulars persona física que s'anaven jubilant no tenien relleu generacional. Un altre dels motius està lligat al descens del rendiment econòmic d'aquest sector agrícola, vinculat amb el descens general de la pagesia. Actualment els propietaris són persones força grans, cosa que no vol dir que siguin ells mateixos qui les treballa. Tal com es pot comprovar en altres

gràfiques molts d'aquets titulars persona física tenen arrendades les seves propietats i les treballen persones que no consten en aquesta gràfica.

5.5 Superfície total de regadiu de les hortes de Salt de la segona meitat del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI

5.5.1 Identificació

Es tracta d'un gràfic de barres que reflecteix l'evolució del nombre d'hectàrees totals de regadiu de les hortes de Salt a la segona meitat del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI.

5.5.2 Descripció

Clarament disminueixen les hectàrees dedicades a regadiu any rere any. Al 1971 hi havia 115 ha dedicades a regadiu, al cap de 4 anys, 110, i al 1985 105. Al 1989 havien disminuït fins a 96 ha, al 1999 a 83, i fa 3 anys n'hi havia 75.

5.5.3 Anàlisi

Tal com s'explica en aquest treball cap als anys 60 l'empresa privada URYDA va fer una sèrie de canals i recs per desviar aigua de la sèquia Monar cap al Pla de Salt per tal de convertir aquells terrenys de secà en explotacions de regadiu. Així doncs, aquestes terres van ésser considerades terres de regadiu i per això són incloses en aquest gràfic, tot i que finalment la idea no va prosperar, i actualment tornen a ser conreus de secà. D'aquesta manera l'explicació de la disminució moderada de les hectàrees dedicades a regadiu és que les hectàrees que es van perdre no formaven part dels terrenys de regadiu del nord del municipi de Salt, sinó que el que en realitat van disminuir són els que havien estat convertits en regadiu i com que no va tenir èxit la idea, van ser reconvertides en conreus de secà.

6. TREBALL DE CAMP: ENTREVISTES A HORTOLANS

6.1 Introducció

Durant l'estiu (mesos de juliol i agost) he realitzat entrevistes a hortolans de les hortes de Salt. L'objectiu d'aquestes entrevistes era saber exactament quin tipus de gent les treballa, si en són els propietaris o els arrendataris? , què cultiven i quin ús en fan? , com ho fan per treballar-les? , quantes hores hi dediquen?, si utilitzen l'aigua de la sèquia, com obtenen el planter? i quin tipus d'adobs utilitzen? .

Aquestes entrevistes també han servit per contrastar la informació extreta a partir d'indicadors estadístics per fer-ne l'anàlisi.

Les entrevistes les he realitzat a diferents persones que treballen les hortes. He mirat que les persones entrevistades fossin una població representativa.

L'entrevista constava d'unes determinades preguntes, però només eren una pauta a seguir. Entre pregunta i pregunta preestablerta, realitzava preguntes que sortien sobre la marxa, i també les he inclòs a la transcripció de les entrevistes.

L'entrevistat a més, podia explicar i afegir qualsevol informació que trobés d'interès.

A l'annex 6 hi ha el model estàndard d'entrevista i les transcripcions de totes les entrevistes realitzades.

Les entrevistes realitzades es diferencien en dos grups. Les primeres han estat realitzades a menerons, i les segones a hortolans professionals.

6.2 Entrevistes a menerons ¹⁶

He entrevistat a diferents tipus de menerons, d'edat i procedència diferent. Tots viuen a Salt, alguns des de fa relativament pocs anys. Treballen hortes familiars, d'extensió reduïda per obtenir productes per l'autoconsum.

Els resultats a que he arribat a través de les entrevistes realitzades a menerons de les hortes de Salt són les següents:

No hi ha un prototip de meneró, la definició seria persona que treballa un tros de terra reduïda, normalment arrendada, per un ús familiar d'autoconsum. Molts dels menerons són persones jubilades, que tenen llogat un quart de vessana o menys. D'aquests jubilats se'n poden diferenciar dos grups. Per una banda hi ha els que han començat a treballar un hort per primera vegada un cop han tingut temps lliure al estar jubilats, i que alhora que treballen l'hort, en van aprenent i perfeccionant amb l'ajuda dels altres menerons que fa més anys que s'hi dediquen. Per l'altra banda hi ha els menerons també ara jubilats, que tota la vida han anat tenint diferents horts arrendats per obtenir productes per l'autoconsum o fins i tot, en ocasions han anat a vendre a mercat.

Recentment han sorgit dues classes de menerons noves:

---

¹⁶ Transcripció de les entrevistes als menerons: Annex 6

- Per una banda hi ha les persones joves o de mitjana edat que han sentit curiositat per reaprendre allò que havien fet de joves o que havien vist fer als seus avis, pares... I a més a més, són persones que han vist el valor que té poder consumir un producte fresc i de proximitat.

- L'altre classe nova de meners que ha sorgit en els últims anys és la dels immigrants. Un cop els immigrants que viuen a Salt, majoritàriament els del Marroc, Senegal i Gàmbia, s'han adaptat al nou país, a la nova cultura i han aconseguit la reagrupació familiar, han arrendat petites hortes per poder-hi cultivar els productes típics del seu país d'origen. Els productes que més cultiven els immigrants d'origen senegalès o gambià són l'ocre, que amb el seu idioma s'anomena "canlla", l'"oronto" i el "sangumé", els marroquins menta i altres espècies per fer te, a més a més, la majoria ara també cultiven productes més típics d'aquí.

Tots aquests meners treballen el seu terreny ells sols ja que aquest terreny és petit, però sovint els meners s'ajuden entre ells.

La majoria de meners tiren adobs naturals i a vegades químics.

Una part dels meners ha manifestat el seu enuig envers els robatoris de productes dels seus horts. Són robatoris aparentment de poca importància (poca quantitat de producte), però freqüents, i que provoquen un sentiment d'impotència a tots els meners, ja que veuen perdut el seu esforç i dedicació, ja que no poden recollir el fruit del seu treball. Principalment aquests robatoris succeeixen als horts que estan més a prop del nucli urbà i que no tenen cap tipus de tanca.

Tots els meners coincideixen amb la importància de la gratuïtat de l'aigua de reg, molts d'ells, si s'hagués de pagar l'aigua es plantejarien tenir hort o no.

6.3 Entrevistes a hortolans professionals ¹⁷

Les altres entrevistes han estat realitzades a hortolans professionals en actiu o retirats. Són persones que es guanyen la vida o se la guanyaven venent el que cultiven, ja siguin productes d'horta o planter. Aquests hortolans professionals han aportat informació addicional que he trobat d'interès per aquest treball, és per aquest raó, que també s'hi inclouen a l'annex.

El perfil de l'hortolà professional de Salt és una persona que ha nascut a Salt i que tota la seva vida laboral s'ha dedicat a aquesta feina. He pogut entrevistar a tots els hortolans que queden actualment, ja que són un nombre reduït de persones.

Els resultats obtinguts a partir de les entrevistes a hortolans professionals són els següents:

Hi ha dos tipus diferents d'hortolans professionals. Per una banda hi ha els que fan planter i, i per l'altra hi ha els que fan verdura i hortalisses. Tant uns com els altres, actualment comparant-ho amb anys enrere, n'hi ha molt pocs.

---

¹⁷ Transcripció entrevistes als hortolans professionals: Annex 6, pl. XVI.

- Hortolans professionals de planter

La feina de l'hortolà professional que fa planter consisteix en sembrar les llavors i vendre la planta quan és petita per poder ser replantada. La manera de produir el planter ha canviat molt en els darrers anys. Abans només es feia planter d'arrel, que significa que es venia la planta arrencada amb arrel i sense terra, actualment, tret de ceba i porros, el planter es fa amb taco. El planter de taco és la planta amb una mica de terra agafada a l'arrel. Aquest planter és més resistent, fàcil de manejar i arrela més aviat. Per produir-lo es necessita una màquina especial per fer aquest tipus de planter de taco. També hi ha hortolans que no produeixen ells mateixos tot el producte que venen, sinó que el compren a explotacions més grans del Maresme o/i Tarragonès, i el revenen.

La majoria del planter es ven en els mercats setmanals de pobles de la província de Girona, tal com es ve fent des de fa molts d'anys. El planter però, també es ven a les mateixes hortes. Actualment els hortolans van a vendre a menys mercats que anys enrere, ja que cada cop hi ha menys demanda de planter.

Les espècies que continuen cultivant són pràcticament les mateixes des de fa anys, tret que ara ja no es fa planter de naps ni tampoc de remolatxa, i que des de fa pocs anys, es ven planter de calçots. A més a més, recentment, produeixen planter d'espècies foranes, productes que els menerons immigrants cultiven. Tots aquets hortolans a part de produir planter, també cultiven verdures i hortalisses per consum propi.

- Hortolans professionals que fan verdura.

Actualment hi ha menys hortolans que fan verdura que no pas planter. Tot el que cultiven és venut a mercats propers, al de Salt o rodalies. El que distingeix els seus productes és la qualitat, són productes frescos, de temporada i de proximitat.

Les seves hortes tenen hivernacles que fan que la producció sigui més ràpida i que la temporada d'un producte sigui més llarga. A més protegeixen els productes de les condicions climatològiques adverses, tal com es feia anys enrere amb les parets seques.

Aquests hortolans professionals tenen treballadors fixes, ja que tenen hortes força grans i es necessita mà d'obra per cultivar i collir.

Casualment, els dos hortolans de verdura entrevistats no són propietaris dels terrenys que cultiven. El terrenys que cultiven solen estar escampats per la zona de hortes de regadiu de Salt.

Antigament els hortolans de Salt coincidien en molts mercats i paraven uns al costat dels altres. Quan encara l'ús del plàstic no estava tant estès, els hortolans transportaven les verdures en coves. Sovint hi havia la confusió entre hortolans pels coves, tots havien estat fets pel mateix cisteller del poble. Així doncs, el cisteller per tal d'evitar aquestes disputes pels coves va idear un sistema de reconeixement. Cada família d'hortolans tenia uns coves amb un tret distintiu, que solia ser una canya més fosca en una posició concreta, una canya o vímec del revés... D'aquesta manera cada hortolà era capaç de reconèixer a simple vista els seus coves i les

petites disputes es van acabar. Un cop es va estendre l'ús de les caixes de plàstic es van deixar d'utilitzar els coves, ja que les caixes portaven escrit el nom de cada hortolà, i això els feia molt més fàcil la tasca d'identificació del seu planter o verdures, i eren més fàcils d'apilar i transportar.

A l'annex 7 hi ha incloses fotografies realitzades a les hortes i els hortolans entrevistats.

A l'annex 8 hi ha el plànol amb la situació de les hortes de les persones entrevistades.

7. CONCLUSIONS

Amb tota la recerca que he fet sobre l'evolució de les hortes de Salt a partir de mitjans del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI, crec haver assolit tots els objectius que em vaig plantejar en un principi.

Per fer unes conclusions més clares i entenedores he agrupat els 9 objectius inicials en 4 grups. Ho he fet d'aquesta manera perquè molts objectius del treball estan relacionats entre ells, uns aspectes depenen d'uns altres, es complementen.

La primera conclusió que he extret és la raó per la qual a Salt, des de temps remots, hi ha hagut hortes. Aquest fet es pot justificar amb dues explicacions:

Per una banda les hortes estan situades en una gran plana al·luvial on hi passa el riu Ter, fet que fa que el terreny tingui una gran fertilitat. Aquesta plana al·luvial, diferenciada per tres terrasses, està constituïda pels dipòsits fluvials que el riu Ter ha anat sedimentant durant milers d'anys. Aquestes terrasses tenen unes característiques morfològiques i litològiques que van afavorir la creació de les hortes a la banda nord del poble de Salt. A més a més, el fet que Salt es consolidés com a vila d'hortolans, va ser perquè el clima ho va afavorir. Salt pertany a la zona de clima mediterrani, però amb la particularitat que no és massa sec, està inclòs dins al clima de la Catalunya humida.

Per l'altra banda, l'aspecte més important pel qual a Salt hi ha hortes, és gràcies a la Sèquia Monar i a tota la xarxa hidrogràfica de recs i regueres. La sèquia Monar és un recorregut artificial d'aigua provinent del riu Ter que va ser construïda cap a finals del segle IX. La sèquia ha patit moltes modificacions al llarg dels anys, tant de recorregut com de propietaris. Mitjançant la sèquia i un complex sistema de regueres, es va aconseguir que totes les parcel·les poguessin ser regades. L'ús de l'aigua era gratuït, fet que va propiciar la configuració del sistema econòmic de Salt, que fins fa menys de 40 anys, es basava en la indústria tèxtil i en l'agricultura.

Així doncs, podem dir que Salt té hortes gràcies al tipus de sòl, al clima i especialment, degut a la sèquia Monar i tota la xarxa de regueres.

El segon bloc d'objectius aconseguits són els de conèixer la història de les hortes de Salt des de a mitjans del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI, i relacionar-ho amb l'evolució del poble. Aquests dos objectius són els que m'han costat més, els he assolit mitjançant els indicadors estadístics, amb la poca informació que es troba en llibres i amb el que la família i diferents hortolans m'explicaven.

Salt abans del segle XIX no era més que una vila de pagesos i hortolans. Els pagesos tenien animals, i els hortolans cultivaven en el seu hort regat amb aigua de la sèquia, productes per l'autoconsum. Si obtenien excedents, ho anaven a vendre a mercats o a algun veí.

La vida de Salt no va canviar massa durant part de la seva història. Continuava tenint hortes, però va experimentar algun canvi en el segle XII, com la instal·lació de molins en el recorregut de la sèquia Monar, fet que no va afectar a la vida dels

hortolans. Alguns segles més tard hi va haver diferents fets que sí van afectar als hortolans de Salt. L'atorgament del privilegi reial del 1499 va afectar-los favorablement, però en canvi, Salt i els seus hortolans van haver de solucionar diferents plets amb la ciutat de Girona. També en altres ocasions els hortolans de Salt van haver de fer un front comú, especialment davant la Desamortització de Madoz de l'any 1855, per aconseguir un objectiu final que els va beneficiar a tots.

A finals del segle XIX, durant la industrialització, Salt va evolucionar econòmicament. Fàbriques tèxtils es van establir a Salt, degut a l'existència de la sèquia Monar. Aquest fet va provocar l'emigració d'altres llocs d'Espanya, o zones més rurals, cap a Salt. Tot i que semblava contradictori, això va afavorir al desenvolupament de les hortes. Els treballadors de les fàbriques van arrendar petites parcel·les d'horta per cultivar-les i extreure'n productes per l'ús familiar. Va ser a partir d'aquest moment quan es va començar a fer una diferenciació dels hortolans. Per una banda hi havia aquests obrers, que cultivaven una horta d'extensió reduïda per l'autoconsum, que es van passar a anomenar menerons i les hortes que cultivaven rebien el nom d'hortes familiars. Per l'altra banda hi havia els hortolans professionals que tenien unes hortes molt més grans i de la seva propietat. En aquestes hortes hi cultivaven verdura o planter per vendre-ho.

Durant la dècada dels anys 70 les fàbriques tèxtils van començar a tancar i alguns obrers, que feien de menerons, van abandonar les seves parcel·les, ja que no els feia falta cultivar l'horta per obtenir aliments. Els hortolans professionals ho van aprofitar i van comprar alguna horta per engrandir les seves propietats i continuar amb el seu negoci. Les parcel·les de menerons que havien quedat abandonades, s'han començat a recuperar fa relativament pocs anys, ja que han sorgit nous tipus de menerons. Altrament, el nombre d'hortolans professionals ha disminuït molt respecte els que hi havia a la segona meitat del segle passat.

Els pocs hortolans que queden actualment han anat adquirint terreny i les seves propietats són més grans, i les hortes familiars s'han anat dividint i arrendant.

El tercer bloc d'objectius assolits és el de classificar les hortes segons diferents criteris. El primer criteri ja l'he esmentat al paràgraf anterior, és segons el seu ús. Hi ha hortes familiars o professionals. L'altre criteri serveix per classificar les hortes segons el seu topònim, és a dir, segons el seu origen. Amb aquest criteri trobem 7 grups d'hortes: els Comuns, les Tribanes, les Guixeres, les hortes del Mig, les hortes de Can Canals, les hortes de Mas Devesa i les hortes de Can Genura. L'etimologia dels noms d'aquestes hortes van molt lligats a la seva història. La raó dels topònims els he pogut saber sobre els 3 grups primers d'hortes esmentades, i la resta de grups d'hortes, l'origen del seu topònim és degut al propietari inicial d'aquell grup d'hortes.

Finalment el darrer objectiu assolit és el d'entrevistar els menerons i els hortolans professionals. Ha estat un dels objectius que hi ha dedicat més temps per assolir-lo, però m'ha resultat un dels més entretinguts. Gràcies a les entrevistes he pogut conèixer millor la realitat de les hortes i contrastar les conclusions dels indicadors estadístics amb el que els hortolans m'explicaven. He pogut saber quin tipus de menerons hi ha i què és el que cultiven. La majoria treballen productes

estrictament de temporada, tiren adobs i troben primordial la importància de l'aigua de la sèquia. He pogut observar com realment els hortolans professionals cultiven hortes molt més grosses que els menersons i que solen ser de la seva propietat. He pogut diferenciar aquests hortolans professionals en dos grups, els que fan verdura i els que fan planter, però tots dos grups tenen un sistema de treball semblant.

Hi ha un únic objectiu que no he assolit, i que ja no l'he inclòs a la llista dels objectius del treball. Aquest objectiu era preveure el futur de les hortes de Salt. No l'he pogut aconseguir ja que és molt difícil fer una predicció encertada sense cap element on recolzar la teva hipòtesis, hi ha molts factors que influeixen, i no només em puc guiar pel que creuen els hortolans entrevistats. Cap entitat ni l'Ajuntament han fet cap pla de previsió, i jo no tinc prou informació. Si jo hagués fet la previsió del futur de les hortes de Salt, no hauria tingut cap credibilitat, hauria sigut una opinió subjectiva meua i dels hortolans.

Estic satisfeta del procés i dels resultats obtinguts amb aquest treball. És una tasca que hi he dedicat molt de temps. Realitzar un treball de recerca requereix esforç i dedicació. Altrament, si t'agrada i t'atrau el tema es pot convertir en una activitat realment engrescadora.

Crec que tingut la sort que el meu treball hi ha hagut força treball de camp. He anat sobre el terreny amb persones que m'han ensenyat diferents aspectes que necessitava conèixer per assolir els objectius plantejats en el treball. El fet de que persones que ho coneixen i que ho viuen m'ho expliquessin, ha fet que tota la nova informació que anava adquirint l'anés interioritzant. D'aquesta manera, realitzar el treball ha estat una feina amena i entretinguda, tot i que en moments m'he trobat en dificultats i gràcies a l'assessorament de la tutora i amb l'ajut de la família he pogut superar.

8. BIBLIOGRAFIA

- ALBERCH i FIGUERAS, X; BRUCH I RIUS, J. *Salt*. Quaderns de la revista de Girona. Girona, 1994.
- SUNYER, Xavier. *El paisatge vegetal del Pla de Salt*. Servei municipal de publicacions. 1984. Salt.
- PUIG, Maria Rosa. *Fenomenologia saltenca*. Mínima. Salt, abril 2009.
- BUSTAMANTE, Ivan. *Pla derivat vigent de sòls no urbanitzables*. Salt, 2007. Ajuntament de Salt
- MASÓ, Elena. *Les terres del comú de Salt*. Àrea de cultura de l'Ajuntament de Salt. 1999.

WEBGRAFIA

- Idescat. Padró municipal d'habitants. *Xifres oficials. Recòmptes. Salt. Sèries Temporal*. 2011. Disponible a <http://www.idescat.cat/territ/BasicTerr?TC=5&V0=1&V3=863&V4=435&ALLINFO=TRUE&PARENT=1&CTX=B&V1=17155&VOK=Confirmar>
- Ajuntament de Salt. *La vila*. Disponible a <http://www.viladesalt.cat/default.asp?item=2&path=>
- SUREDA, Pere Joan. El dimoni de Santa Eugènia de Ter, Les hortes i ribes del Ter, Les centrals elèctriques de la sèquia monar.01-01-2002. Disponible a http://www.eldimoni.com/article.php?id_article=462
- Biblioteques públiques de Salt. Col·lecció local: *Elements per a una història de Salt. El medi geogràfic*. Disponible a http://www.bibgirona.net/salt/col_local/planes/medi.htm

ANNEX

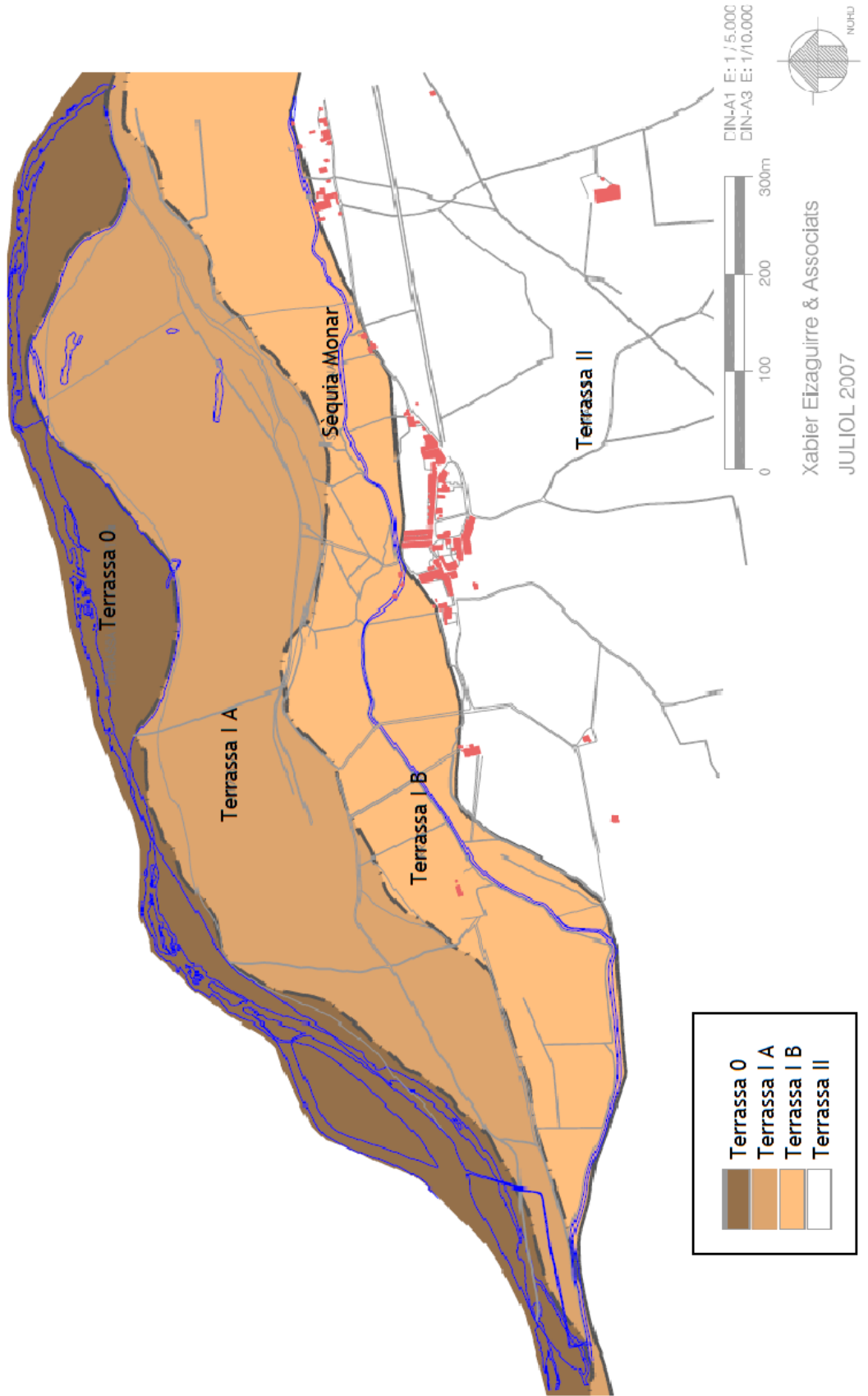
EVOLUCIÓ DE LES HORTES DE SALT DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX A LA PRIMERA DÈCADA DEL SEGLE XXI

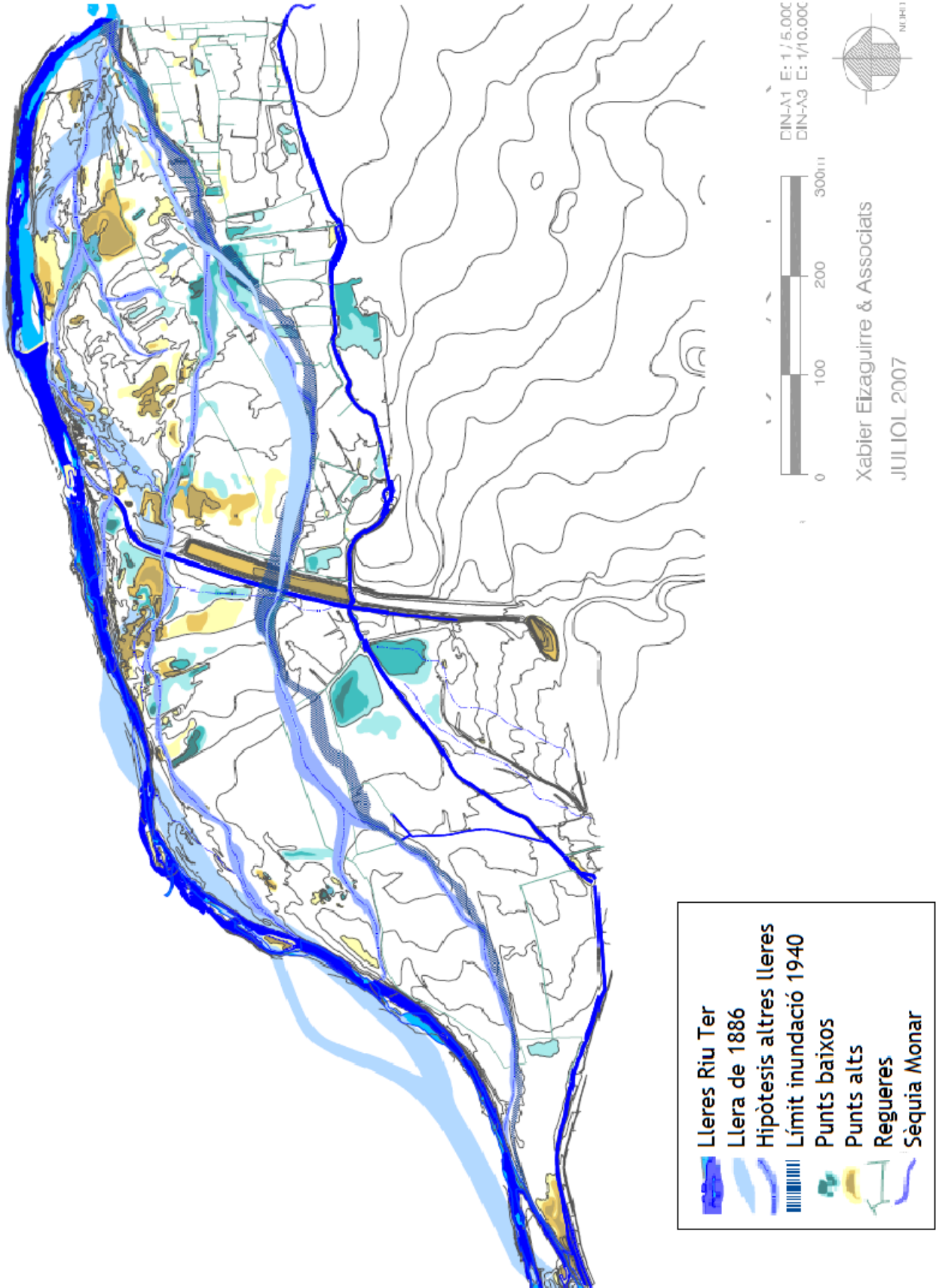
ÍNDEX

Annex 1. Plànol situació de les terrasses fluvials del Pla de Salt	I
Annex 2. Plànol xarxa hidrogràfica del Pla de Salt	II
Annex 3. Fotografies de la xarxa hidrogràfica	III
Annex 4. Plànol de les hortes de Salt diferenciades pel seu ús	VI
Annex 5. Distribució de les parcel·les segons la seva etimologia	VII
Annex 6. Entrevistes a hortolans	VIII
Annex 7. Fotografies de les hortes	XXVIII
Annex 8. Parcel·les de les persones entrevistades	XXXII

Annex 1. Plànol situació de les terrasses fluvials del Pla de Salt

Annex 2. Plànol xarxa hidrogràfica del Pla de Salt.

Annex 3/ Fotografies de la xarxa hidrogràfica del Pla de Salt.

Resclosa de la Pilastra, naixement la sèquia Monar.

Comportes reguladores de la quantitat d'aigua que circula per la sèquia.

Primer tram de la sèquia Monar, ja dins el municipi de Salt.

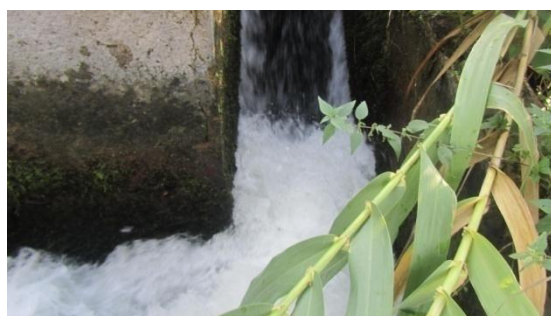
Tram de la sèquia, reguera primària, a l'alçada dels comuns de la banda oest del poble, on hi ha un bramador.

Canonada en forma de colze de la reguera principal, per evitar l'obstrucció de l'aigua que es desvia cap a la reguera secundària.

Bramador amb una comporta que regula el pas de l'aigua.

Bramador d'un altre punt de la reguera principal que desvia l'aigua cap a una reguera secundària.

Sèquia Monar, en aquest tram feta amb parets de formigó armat, i reguera secundària al costat, en una rasa excavada en el terreny.

Reguera secundària, anomenada popularment reguera Fonda.

Regueres terciàries

Diferents tipus d'ulls que serveixen per desviar l'aigua de les regueres terciàries o quaternàries cap a les hortes.

Sistema de bombeig de l'aigua d'unes hortes professionals.

Hortolà que ha obert l'ull de la seva horta, i l'aigua circula per un solc excavat a la terra fins arribar al cultiu que s'ha de regar.

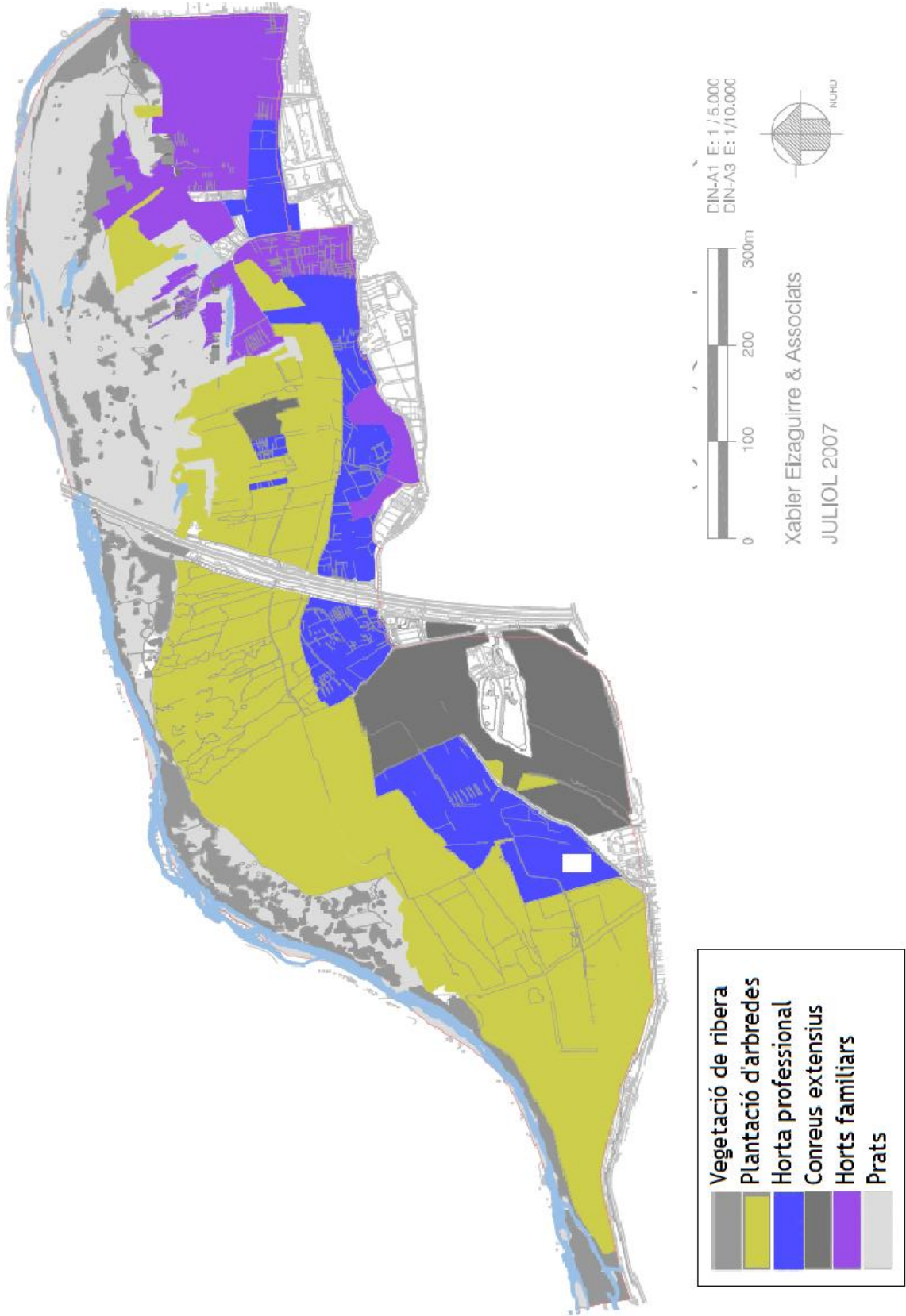

Reguera terciària que té un tram soterrat per permetre el pas dels hortolans d'una horta a una altra.

Horta amb les regueres fetes preparada per ser regada.

Annex 4 . Plànol de les hortes de Salt diferenciades pel seu ús.

ANNEX 3

DISTRIBUCIÓ DE LES PARCEL·LES
SEGONS LA SEVA ETIMOLOGIA

- Sèquia Monar
- Xarxa de recs
- Les Tribunes
- Horts de Mar Dama
- Horts dels comuns
- Horts del Mig
- Horts de Can Gemma
- Les Guixeres
- Horts de Can Canals

Annex 6/ Entrevistes a hortolans.

Les preguntes d'una entrevista estàndard són les següents:

1. Com et dius?
2. D'on ets?
3. Ets el propietari o l'arrendatari d'aquestes terres? Quin és el preu de l'arrendament per hectàrea o vessana?
4. Quina extensió tenen aquestes terres?
5. Com en dieu d'aquest terreny? Com l'identifiqueu?
6. Quant fa que les treballes?
7. Les treballes sol o hi ha algú més que t'ajuda? Quans treballadors tens?
8. Quantes hores hi dediques cada dia?
9. Què cultives actualment? I a l'hivern?
10. Hi ha algun producte que anys enrere no cultivessis i ara sí o viceversa?
11. Quin ús fas de tot el que cultives, per l'autoconsum, o també en vens a mercat, amics...?
12. A quines èpoques plantes? El planter te'l fas tu mateix o el compres?
13. Com fertilitzes el sòl? Tires adobs?
14. Fas servir l'aigua del rec que prové de la sèquia Monar, per tal de regar els conreus?
15. Quina creus que és la importància de la sèquia Monar per a les hortes?
16. Saps algun fet d'interès o alguna anècdota pel que fa el meu treball?

A les entrevistes dels hortolans professionals se'ls va afegir una última pregunta:

17. Quin futur veus a les hortes de Salt?

Seguidament hi ha les transcripcions de les entrevistes realitzades. Estan organitzades en dos grups. Primer hi ha les entrevistes fetes a meners i després les realitzades a hortolans professionals. Si la persona entrevistada no ha respost alguna pregunta, a la transcripció només hi ha el número de la pregunta.

Transcripcions de les entrevistes a menerons:

Entrevista nº1

1. Em dic Jonny.
2. Sóc de Gàmbia, però ja fa 10 anys que visc aquí a Salt.
3. Aquests terres fa cinc anys que les tinc llogades a en Marly.
4. No sé ben bé quan mesuren, crec més o menys uns 50 m².
5. En diem “el huerto”.
6. Fa cinc anys.
7. Normalment les treballo jo sol, però a vegades m’ajuda la meva dona o algun amic.
8. Vinc cada dia. Al matí vinc fins a la una, i cap a les sis torno fins a les vuit o una mica més tard.
9. Tinc tomates, enciams i també productes del meu país: ocre i “sangumé”.
- 10.
11. És per l’autoconsum, per alimentar a la família, i a vegades en regalo a algun amic.
12. Jo només planto a l’estiu, a l’hivern no hi ha res.
13. Tiro fems i així la terra és més bona.
14. Sí, sí que la faig servir.
15. Crec que la sèquia és important, perquè si no hi hagués aigua gratuïta que la pogués portar al meu hort a través dels canals, no crec que tingués aquest terreny llogat.
- 16.

Entrevista nº2

1. Em dic Josep Boo.
2. No sóc de Salt de tota la vida, sóc fill de Camallera, però ara ja fa 45 anys que visc aquí.
3. Jo les tinc llogades a un senyor de Bescanó.
4. Fa 16 metres de llarg per 11 d’ample.
5. En dic l’hort.
6. Fa 4 anys, des de que em vaig jubilar, perquè abans no tenia temps.
7. El treballo sol, però entre els veïns ens ajudem. Ensulfatem plegats i comprem l’adob a mitges...
8. A l’hivern vinc poques hores, i ara a l’estiu vinc a la tarda quan el sol afluixa. Normalment hi estic 3 hores.

9. Tinc carabassons, albergínies, tomates, pebrots, bitxos, enciam, ceba, cols i mongetes.
10. El primer any que tenia llogat aquest hort em va fer il·lusió fer patates, però em van portar molta feina, les vaig haver de tragar a coll, perquè aquí no s'hi pot arribar ni amb cotxe ni tractor... Massa dedicació per res, perquè tampoc són gaire més bones que les de compra. Amb les altres coses sí que es nota que són de l'hort, però les patates no.
11. Tot és per l'autoconsum, en dono als meus fills i a la família. Hi ha gent que cada dia passa per aquí quan van a caminar i em saluden, a vegades si hi ha un enciam que veig que se'm farà malbé o em sobra alguna cosa, el regalo.
12. Plantem a l'hivern el que toca, i ara a l'estiu plantem el que veus.
13. Tirem adobs, però tampoc massa.
14. Oi tant! Per regar l'aigua del rec.
15. Jo crec que si no hi hagués aigua disponible per tothom i de tant fàcil ús, i l'haguéssim de pagar, crec que no tindria hort.
16. Cada nit ens roben, se'ns ho emporten tot. El primer any que tenia llogat aquest tros vaig voler fer ceba, i en vaig fer tres-centes. Els meus veïns em van dir que m'esperés una mica a arrencar-les perquè així serien més bones, i jo vaig anar esperant fins que un dia ja no me'n quedava cap ni una. Una bona anècdota és que ara a la primavera venen nens de les escoles a mirar les nostres hortes. Nosaltres fem de mestres, els expliquem cada cosa què és. Està bé que els facin sortir al carrer a mirar d'on provenen les coses que mengen.

Entrevista nº3

1. Jo em dic Jaume Soler.
2. No, fa 37 o 38 anys que vaig venir d'un poble de Lleida que es diu Guils del Cantó.
3. A mi m'ho ha llogat el mateix senyor de Bescanó que en Josep Boo.
4. No ho sé quan fa el meu hortet, però segurament menys d'un quart de vessana.
5. Jo en dic l'hort.
6. Fa cinc anys.
7. El treball jo sol, però ens ajudem amb els veïns. Quan jo marxo cap al meu poble m'ho reguen i m'ho cuiden, i quan ells marxen de vacances jo vigilo el seu tros.
8. No hi dedico gaire més que dues hores cada dia. Però aquí a l'ombra, ara ja no perquè la figuera s'ha mort, hi passo molta estona a la tarda. Quan no fa calor amb els amics fem petar la xerrada...
9. Tinc carbassons, albergínies, tomates, mongetes, cols, ceba, enciam, pebrot, bitxo...
10. Sempre he fet el mateix.
11. Tot és per autoconsum i també faig algun regalet.
12. Ho plantem tot quan toca.
13. Compro adobs químics.

14. Sí, fem servir l'aigua del rec.

15. Home, si no tinguéssim aigua no fariem res!

16. Fa dos anys ens van quasi tallar la prunera on ens reuníem tots i fèiem petar la xerrada, la vam poder salvar durant dos anys gràcies a uns remeis naturals. Fa poques setmanes que s'ha mort i ja no té fulles i no ens fa ombra. Per això ara hem de venir a xerrar als matins ben aviat, o a la tarda cap al tard. És una pena...

Entrevista nº4

1. Jo em dic Emili Castelló i la meva esposa Flora Homs Vilà.

2. Cap dels dos som fills de Salt, jo sóc de Sant Daniel i ella de Girona, però fa 57 anys que vivim aquí.

3. Som els arrendataris d'en Josep Carbó.

4. Fa un quart de vessana.

5. En diem l'hort.

6. Fa 14 o 15 anys. Abans, però, no teníem aquest hort, en teníem un altre més a prop de les deveses i sempre ens robaven i vam venir a aquest lloc.

7. Ens ho fem sols, però a vegades els veïns ens donen un cop de mà.

8. Hi venim una estona gairebé cada dia o a vegades venim només per estar a l'ombra.

9. Tenim patates, mongeteres, tomateres, albergínies, bitxos, mongets...

10. Alguna cosa, abans fèiem una classe diferent de mongetes. També abans fèiem naps, ara ja no perquè sempre se'ns corcaven.

11. Només és per nosaltres, i ho repartim entre la família.

12. El planter el comprem a en Ferragut i les tomateres les fem del nostre propi planter.

13. Ara només hi tirem adobs, però abans quan jo podia portar cotxe anava amb en Xapas, que ens venia fems.

14. L'aigua que fem servir ve del rec.

15. Si no hi hagués aquest rec no podríem pas fer res ja que hem de regar molt sovint. Abans plovia més, però ara sense aigua val més plegar.

16.

Entrevista nº 5

1. Em dic Musa.

2. Sóc de Gàmbia, però fa tres anys que visc aquí.

3. Avui és el primer dia que vinc, perquè un amic meu li ha llogat a un senyor, i com que el meu amic té mal d'esquena, avui he vingut a ajudar-lo.

4. Crec que deuen fer 20 m².

5. En diem “el campo”
6. El meu amic fa tres mesos que el té llogat.
7. Ell les treballa sol, i avui a mi m’ha acompanyat la meva dona, però com que està embarassada, no em pot ajudar.
8. Només he vingut a la tarda.
9. Ara hi tinc “canlla”, que vosaltres en dieu ocre, “oronto”, que és una espècie que pica molt, “sangumé” i blat de moro.
- 10.
11. Només és per la seva família, i a vegades me’n dona a mi.
12. Només a l’estiu.
13. Tirem adobs.
14. Sí, l’aigua del rec.
15. Sí haguéssim de pagar l’aigua no tindriem hort, i per això crec que la sèquia Monar és molt important.
- 16.

Entrevista nº 6

1. Jo em dic Josep Rosés Costa, però em faig dir Pep.
2. Fa 55 anys que sóc de Salt. Jo vaig néixer a la vora de Manresa, a un poble que es diu Horta de Vinyó, i també vaig viure un temps a Calders.
3. Jo sóc el propietari de les terres que treballo, bé, de fet ho era. Ara el propietari és el meu fill, perquè quan la meva dona va morir ho vaig posar en el seu nom. Hi ha gent que com que veuen que jo ho tinc tot tant net i arreglat, em demanen que els llogui un tros, però jo sempre els dic que no, no vull històries.
4. Una vessana i una mica més.
5. Jo en dic l’hort, però ara de broma diem que anem a l’”Àfrica”, perquè cada dia hi ha més immigrants que tenen trossos llogats.
6. Des de que em vaig casar que les treballo, però abans teníem menys terres.
7. Sempre ho faig tot sol, i quan hi havia la meva dona, m’ajudava.
8. No ho sé, depèn del dia. Ara amb la calor com menys vinc millor. Avui he vingut a dos quarts de sis i ara és un quart de nou.
9. Tinc tomateres, alls, unes quantes mongetes de mata baixa, patates i un tros de mongeteres. També tinc carbassons i albergínies. A l’hivern tinc faves, cols, pèsols, bròquils...
10. Havia fet cigrons i ho vaig deixar perquè en surten molts i no ens els menjàvem mai tots.
11. És per autoconsum i també ho regalo a amics i a la família.

12. El planter el compro, però la grana és meva. Planto cada cosa al seu temps, sinó la cosa no funciona.

13. Sempre hi tiro fems, els compro a Vilanna i a vegades me'ls dona un pagès que es diu Víctor, de Mas Devesa.

14. Sí, l'aigua la trec del canal. Jo sóc dels que ho tinc més malament per agafar aigua, haig de caminar mig quilòmetre per anar-la a obrir i a tancar.

15. No n'hi dono cap. Si no fos que l'aigua arriba a Girona, ja ens l'haurien tret. Ara ens manen des de Barcelona, no els importem per res els hortolans. Està tota la sèquia abandonada, sort de les arrels de les canyes que aguanten les parets de la sèquia.

16. M'ho roben tot. És un lloc de pas, durant el dia miren què tinc, i a la nit m'ho roben tot. Si aquesta terra no fos meva i la tingués llogada faria temps que ho hauria deixat tot. Tot vola, i aquí entre els menerons hi ha un ambient de crispació, i algun dia arribaran a les mans.

Entrevista nº 7

1. Jo em dic Tomàs Medel.

2. Jo visc a Girona, però sóc extremeny.

3. Jo només sóc l'arrendatari, el propietari és un home que té tot el seu terreny llogat, dividit en cinc horts.

4. Crec que més o menys fa 250 m².

5. Jo dic que vaig "al huerto".

6. Fa 4 anys que tinc llogat aquest hort, i abans en tenia un altre.

7. Jo tot sol.

8. Depèn de l'època, però normalment 4 o 5 hores, però hi ha dies que ni vinc.

9. Tomates, cogombres, carbasses, enciam, mongetes, patates, pebrots, albergínies... A l'hivern faig alls, cebes, cols, escarola i poca cosa més. A l'hivern no es pot fer gaire res, a part del que t'he dit i faves i pèsols.

10. Sempre, cada any faig el mateix.

11. Autoconsum i per la família i amics.

12. Plantem al novembre i al febrer plantem per l'estiu.

13. Hi tiro fems.

14. Sí, fem venir l'aigua del rec.

15. La sèquia és tot, la vida de l'hort és l'aigua, sense aigua no hi ha hort. Aquesta terra és sorrenca i de seguida se'n va l'aigua, i se'n necessita molta.

16.

Entrevista nº 8

1. Enrique Lucas.
2. Vaig néixer a Múrcia, exactament a Cieza, i ara des de fa anys visc aquí.
3. Sóc un arrendatari.
4. Fa 500 m².
5. Dic que vaig al “huerto”.
6. És el primer any que ho tinc llogat.
7. Normalment treballo jo sol, però engresco al meu fill gran, ara que fa vacances, perquè m’ajudi.
8. Vinc dues hores a la tarda, perquè al matí treballo. Als cap de setmanes solo venir més.
9. De tot: blat de moro, tomates, cols, pebrots, mongetes verdes i del ganxet, patates, coliflor, faves, carbasses, pèsols, melons i síndries...
- 10.
11. Autoconsum i regales coses als amics i a la família, perquè quan una cosa ja és madura, tot madura de cop. Amb les mongetes no donem l’abast, i les repartim entre la família.
12. Planto alguna cosa al març i a l’abril, i així ara a l’estiu, tinc el que t’he dit. El planter l’he comprat, però l’any que ve em faré el meu propi planter.
13. Adobs
14. Sí, passa que jo l’he d’anar a buscar una mica lluny per obrir l’ull i que baixi fins aquí.
15. Si no hi hagués la sèquia no hi hauria els horts tal com ara són. Només podríem fer coses que no necessiten massa aigua com els pèsols, els melons...

16.

Entrevista nº9

1. Em dic Alhal El Cashmi.
2. Visc a Salt des del 2002, i vinc del Marroc.
3. Sóc el llogater.
4. 200 m².

5. Dic que vaig a l'hort.
6. Ho tinc llogat des del setembre passat.
7. Ho treballo tot sol.
8. Si pogués m'hi estaria les 24 hores. Com queestic a l'atur abans d'estar a un banc mirant la gent com passa o a un bar gastant diners, vinc aquí tot el dia. Al matí hiestic sis o set hores, i a la tarda vinc des de les quatre fins a les vuit. És una manera de no avorrir-me i sentir-me productiu.
9. Faig "herba buena", menta, "silandro", pebre, albergínies... A l'hivern no vinc.
- 10.
11. El que faig és per la família i pels amics.
12. Cada mes planto el que toca. Com que jo sóc nou en el tema, pregunto als amics i ells em diuen què toca plantar i de quina manera. El planter el compro.
13. Faig servir 2 quilograms d'adob.
14. Sí, faig servir l'aigua del reg.
- 15.
- 16.

Transcripcions entrevistes a hortolans professionals:

Entrevista nº 10

1. Pep Berga
2. Vaig néixer visc a Salt.
3. Totes les terres que treballo són de lloguer. El preu és una mica simbòlic, però es paga entre 100 i 150 euros la vessana.
4. Nosaltres ara tenim 20 vessanes que són 4 hectàrees.
5. Aquí ho tenim una mica diferenciat entre anar al Comú o anar a l'horta o anar a les Tribanes. En aquest moment o vaig al Comú o vaig a l'horta, que són els llocs que actualment treballem. De Tribanes ara no en treballo cap.
6. Aquestes fa que les tinc, bé no són ben bé les mateixes però pràcticament, deu fer us 20- 22 anys.
7. En aquest moment som dos treballadors fixes a l'any a part de mi, i a l'estiu solem ser quatre.
8. A l'estiu fem de 10 a 12 hores diàries, i a l'hivern doncs, menys. Els treballadors a l'hivern solen fer 7 hores, i jo si en faig 5 ja va bé. Però que no sigui a l'horta no vol dir que no treballi, o sóc allà o al mercat.
9. Les tribanes era una zona de boscos, un terreny propietat del Marquès de Camps. El Marquès abans de la Guerra Civil espanyola, cap als anys 30 o abans, donava un tros de terreny i s'havia d'arrencar els arbres i no calia pagar l'arrendament fins al cap de 3 o 5 anys. Nosaltres havíem tingut una tribana, i és la terra més antiga que hem tingut. Però al no ser propietari vas rodant.

-A tu t'agradaria més ser propietari de les terres que treballes?

-Millor si es pot comprar, més que res és per si fas inversions, poses hivernacles, instal·les un sistema de reg... Però en principi no hi ha cap problema. A casa sempre hem anat canviant de lloc, no costa gaire trobar terrenys per arrendar.
10. La diferència principal és que a l'estiu tenim un ventall molt ampli de productes, i a l'hivern, naturalment, només es planta el que pot sobreviure. Tenim hivernacles on hi ha productes per allargar-ne la temporada o per avançar la seva maduració. A la primavera intentem tenir gènere abans no arribi el que es planta a fora, així comencem a vendre abans. A l'hivern a dins els hivernacles hi ha productes que per culpa del fred no podem tenir. Llavors a l'estiu, a fora, es planta de tot: mongetes, tomates, síndries, mongets (la varietat típica d'aquí), salsafins, ceba tendre, patates... A l'hivern hi ha la col, el bròquil blanc o verd, espinacs, escarola, naps, faves, alls, bledes. També tenim enciams a dins dels hivernacles. A més a més, tenim espàrrecs a la primavera, igual que la carxofa, són productes que veen al mes de març. El que sí que intentem és tenir una bona diversitat de productes, per tenir gènere tot l'any.
11. Anys enrere aquí també havíem fet cigrons i cacauets. Cosa curiosa, que ara s'ha deixat de fer, i ara amb l'arribada dels immigrants africans tornen haver-hi aquestes hortes plenes de cacauets. Naturalment, d'anys enrere amb ara ha canviat molt, estem parlant de 4 ha, però abans la gent solia tenir 1 ha com a molt, i es feia tot molt més a mà. Amb menys producció se'n tenia prou, ara en canvi, es necessita produir molt més, es treballa molta més terra. Un producte que abans no es feia i ara fem són els calçots, producte que aquí no era típic.

12. Tot és per vendre, però naturalment mengem.

13. Ara guardem menys grana que abans, però el que realment guardem és la llavor de tomata de la pera, de la del bitxo i la del salsafí. Guardem les llavors dels productes que són una mica més específics de casa nostra. És interessant guardar llavors dels productes que no són híbrids, i són granes molt locals que es guarden, i cada pagès té més o menys una varietat, no solen ser molt diferents la d'uns i altres.

14. Tirem fems, i a dins dels hivernacles, perquè és més còmode, tirem humus, una composició de substrat vegetal. Si a un moment determinat necessitem tirar-hi un adob químic, també ho fem, però realment la part més important són els fems.

15. Crec que si no hi hagués l'aigua del rec gratuïta per regar totes les hortes, per tal de no pagar aigua potable que és molt cara, buscaríem la manera de fer un pou alternatiu. Ja a la sequera del 2008 vam fer un pou, i si no hi hagués aigua potser la faríem arribar bombant-la...

16. Realment hem passat un interval important. Des del 1985 no han sorgit nous hortolans. Les hortes de Salt els ha passat com tot. La pagesia de Salt va començar a marxar i va deixar les hortes. Als anys 70 va arribar la immigració del sud d'Espanya, i aquesta immigració a part de treballar a les fàbriques o allà on fos, tenien la necessitat de tenir una horta. Va ser aleshores quan van tornar a sortir molts meners que cultivaven hortes. Amb la bonança, aquesta gent va deixar les hortes, i les hortes més petites van quedar com abandonades. Al 2005, quan va arribar la immigració especialment senegalesa i gambiana, un cop ja havien fet la reagrupació familiar, van començar a treballar a les hortes. Una cosa una mica curiosa d'això, és que cada immigració aporta la seva varietat. La immigració dels anys 70 portava un tipus de tomates, de bitxos, mongetes del Sud d'Espanya, i la immigració d'ara han portat els seus productes.

-Tothom va al que genera benefici. Abans a les Tribanes s'hi van fer arbredes, i ara en aquest moment, com que ara no donen, s'arrenden en una sola peça per fer cereals i farratges.

-Antigament els hortolans tenien una guixera, que són proporcions més petites que una vessana a la zona tocant a Girona, també tenien un comú i unes hortes. La diferència de les hortes és que són peces de 3 o 4 vessanes, més grans que les altres, i normalment, ja són més treballades per professionals. Les Tribanes a partir del any 1990 comencen a desaparèixer perquè interessava més fer-hi arbres. Un hortolà solia tenir aquestes tipologies d'hortes, i conreava les coses en el terreny que més interessava pel que feia la tipologia. A un terreny més sorrenc s'hi plantava planter, a llocs on la terra era més compacta s'hi feien productes més d'horta, i tothom tenia una devesa que se'n aprofitaven les fulles, antigament pel jaç pel bestiar, i llavors la fusta.

-Abans de tot se'n treia profit. Es feia servir els aspres pels pèsols i a les regueres hi havia vímeccs. Llavors es feien canvis, es portaven els vímeccs al cisteller i ell te'n feia cistells. Abans quan s'anava a mercat tot es portava en coves. Com a anècdota curiosa hi ha que tots els coves tenien la marca de cada hortolà, per tal de ser diferenciats. Abans es feien servir coves, cistelles, sarrions (especialment per posar el planter). A partir dels anys 80 comença a canviar i tot això es substitueix per plàstics. Es van deixar els cistells i fins i tot en el món rural, es va passar a la comoditat. Es van començar a fer servir caixes, que no s'aixafen, es poden apilar i porten el nom. És molt més còmode a l'hora d'anar a mercats, però ara es va perdre l'encant. Aleshores és quan va començar a arribar el volum. Abans s'anava a mercat i no es portava la quantitat de gènere que es porta ara. Els hortolans produïen menys, es feia planter d'arrel, embolicat amb una fulla de col per protegir les arrels i que no es féssin malbé. Es va acabar l'era dels sarrions i del planter d'arrel, i va començar l'era del taco.

-El que eren hortes i comuns era molt típic trobar-hi el recés. A altres llocs hi havia els xiprers, i aquí era molt típic trobar unes estanques amb parets. A aquestes parets s'hi recolzaven uns quadres de fusta amb vidre i feies el recés. D'aquesta manera feies que el planter pogués néixer abans i protegir-lo de les glaçades. Llavors els hortolans havien d'estar molt a l'aguait per si hi havia una tronada i pedregava, s'havia d'anar a protegir amb palla. Els primers hivernacles de Salt vam sorgir a l'any 80, els primers devien ser els d'en Guich.

17. Jo penso que l'agricultura, per sort, tot i que costa molt, la gent la comença a entendre i a apreciar-la. Hem passat uns anys molt delicats ja que ningú era conscient de que si podies tenir un producte de proximitat i un gènere d'aquí, no pas gènere que vingués de fora, estava molt més bé. Ara, de cop, ser hortolà no està malament, no és una feina mal vista. Això ens pot ajudar una mica que hi torni a haver-hi horta, perquè durant molts anys, si eres pagès o hortolà,... doncs bé... Ni mal vist ni ben vist, sinó que eres una mica ignorat. En canvi ara, per sort, la gent torna a agafar consciència de la importància de tenir un producte de proximitat, de poder menjar fresc del dia i de la temporada. També és important remarcar que els nous hortolans que som a Salt estem una mica en la línia de l'ecològic, tot i que no ho som cent per cent. S'intenta fer tanques vegetals, tenir diversitat de fauna, i encaminar-ho una mica al que és l'agricultura que nosaltres, que no som del tot ecològics, en diem lluita-integrada. Vol dir que en un principi no fas servir productes químics, però si en un moment determinat tens una plaga, has d'intentar salvar la collita de qualsevol manera.

-Salt era un poble realment d'hortolans perquè teníem la sèquia, cosa realment important, i perquè estàvem molt a prop de Girona, a on hi havia un mercat.

-Abans la sèquia era un canal, la sèquia era baixa i només hi havia alguna farga, i llavors amb la industrialització, necessiten més aigua per obtenir energia, i la fan més gran. És important que amb aquesta aigua nodrim l'Onyar a Girona, que és un "by pass". És aigua que és molt important per Salt, però en aquests moments, també ho és molt per Girona, perquè l'Onyar en prou feines porta aigua. Llavors aquesta sèquia immemorial és molt important, però pel que és l'horta, no la necessitariem tant gran, està clar que era una sèquia molt més petita, perquè nodria perfectament totes les hortes i deveses de Salt. Passa que la industrialització la va fer engrandir pels salts d'aigua per fer llum.

- M'agradaria destacar el Marquès de Camps, que era enginyer agrònom, era una de les finques pilot, i va fer moltes innovacions a l'època.

-Cal remarcar que el sòl que tenim a Salt, un terme molt petit, en canvi tenim una part molt important que ocupen les deveses i que ocupaven abans el pla.

-Cal matisar la diferència entre hortolans i els que es dedicaven al planter.

-Tota l'aigua que surt de la sèquia, passa pels recs, rega les hortes i torna a anar a l'aquífer o torna al Ter o a la sèquia.

-En l'agricultura, quin futur hi ha? Esperem que molt bo, però la realitat és que no hi ha gent jove que es vulgui dedicar a l'agricultura.

Entrevista nº 11

1. Joan Ferragut

2. De Salt

3. De moment som els propietaris de tot el que treballem menys un tros que me'l deixen treballar de franc perquè és del banc. Ens el varem vendre, però ara ni sé si ho he venut, jo ja no sóc el propietari però no tinc els diners. El banc ens ho va posar en un abono i jo ara vull treure els diners i no puc. Mira que jo els vaig donar tota la meva confiança... Em va assegurar que tot això s'arreglarà al setembre, perquè si ara jo necessités molt aquests diners què hauria de fer si no els puc treure?

-I alguna de les vostres terres les teniu arrendades?

-No no, tot el que tenim ens ho treballem nosaltres mateixos.

4. Tenim unes 12 vessanes.

-I totes les vostres propietats estan aquí juntes, o repartides?

-Tot ho tenim a Salt.

-Tot és de regadiu o també teniu de secà?

-Tot de regadiu.

5. Cada peça que tenim té el seu nom. Tenim l'horta d'en Targa, aquella com que la vam comprar amb en Targa ara se li ha quedat aquest nom, una altra es diu l'horta del Burich. D'una manera o altra, tot el que hem anat comprant ho hem anat batejant d'aquesta manera. També tenim l'horta de'n Massot i l'hort petit. Ah, i també tenim el comú que ja és nostre des de fa anys. L'hort petit el vam comprar de la següent manera: Va venir el propietari, que era d'Aiguaviva, a trobar-me per preguntar-me si sabia algú que volgués comprar el seu tros. Deia que la seva noia es volia casar i que volia comprar un pis i que ell es volia vendre el terreny. Jo li vaig dir que si ens enteníem jo mateix li compraria. Ja li vaig dir que si fos lluny d'aquí no li compraria a cap preu, perquè per tenir totes les propietats tant lluny unes de les altres, no m'interessava. I ho vaig comprar.

6. N'hi ha que les hem anat comprant, però d'altres tota la vida que les tenim. El comú em ve dels avis, i la resta ho he anat comprant tot jo, però ara no em facis dir quan de temps fa.

7. Ara les treballen el meu fill i el nét, jo ara m'ho miro des d'aquí a l'ombra.

- I teniu treballadors que no siguin de la família?

- Més o menys fem treballar un noi gambià sempre. A mi des de que em van operar del genoll no puc fer res, va molt bé tenir aquest noi treballant aquí. El vam contractar fa poc. Jo sabia que m'havien d'operar el genoll i veia com ell arrencava ceba per en Maret i vaig veure que era trempat. Vaig anar cap allà amb ell i li vaig preguntar si coneixia algú que volgués venir a treballar per a mi algunes estones convingudes. Em va dir que ell treballava per en Maret durant el matí i que a les tardes podia venir amb mi. Li vaig dir que ja m'anava bé i vam quedar així. Va venir durant uns dies i després em va demanar que el fes fix, perquè tenia la dona embarassada i no tenia cap contracte i en volia un de segur. Jo li vaig dir que li demanés a en Pere Casellas per fer-lo fix, ja que amb ell portava treballant més temps, però ell em va dir que no havia de dir res a en Pere. Quan en Pere va saber que jo li feia papers, va voler fer-li'n ell també de papers, però jo ja havia entregat els papers i me'l vaig quedar jo. Vaig obligar al noi a anar a treballar una setmana més amb en Maret per no deixar-lo penjat, i ara ja el tinc fix.

8. Bé, uns dies més que altres. Els dies que anem l'endemà a mercat potser hi passem 10 hores aquí, però els altres només en passem set o vuit.

-A quins llocs aneu a mercat?

- A Olot, a Sant Celoni i a Girona.

-Sempre heu anat allà mateix a mercat o heu anat canviant?

- Sempre hem anat als mateixos mercats. A Olot fa almenys 60 anys que hi vaig, jo me'n recordo que ja hi anava quan era solter.

9. Tenim tota mena de horticòles. Abans fèiem planter d'arrel, ara tret de ceba i porros ja no manem res amb arrel. Tenim una màquina de fer taco a casa, aquí a l'horta no la guardem perquè hi ha perill que ens la facin mal bé o que ens la robin. Ara per això, per la por que ens robin el planter, tenim tot el nostre tros ben tancat, però fa un mes només teníem tancat la meitat. Tot i que si n'hi ha que volguessin saltar la tanca, ja podrien fer-ho sense problemes, però nosaltres sentim que així ho tenim més protegit. Fa quinze dies que vaig enganxar uns nois saltant la tanca, em vaig posar a cridar i de seguida ja van tornar a ser fora.

-Abans de fer planter fèieu verdura, oi?

-Quan vam començar fèiem planter i verdura, fèiem més verdura que planter. Però jo i la dona ens vam cansar de treballar tant. Quan vam començar a fer planter li vaig dir a la dona: "Què hem de fer, o verdura o planter? Alguna cosa o altra haurem de deixar." Vam decidir que deixaríem la verdura i només fariem planter. Llavors érem una vintena que érem hortolans, que fèiem planter d'arrel. Cada dia érem menys, i de verdura se'n feia més i era més fàcil, el planter costa més. Li vaig dir a la meua dona que creia que en defensaríem més amb planter que no pas amb verdura. Així ho vam fer.

10. Ara els immigrants ens porten grana del seu país perquè els hi faci planter amb elles, porten varietats pròpies. Ara no fem remolatxa des de fa uns anys. Tampoc fem naps, s'ha deixat. Encara a vegades anem a mercat i ens demanen nap negre, que abans el fèiem per menjar la gent, i el nap blanc per les vaques. No ho fem pas perquè no val la pena fer-ne i només vendre'n un quilo. Ara fa uns quants anys que fem calçots. Tothom se'n veu en cor de fer calçots i ara està de moda, i arribarà un punt que saturarà el mercat.

11. Anem a mercat a vendre planter i també tenim un hort per fer tot el que la nostra família necessita.

12. Cada temporada es planta el que toca, però ara hi ha enciams que es planten tot l'any.

-Els hivernacles us permeten tenir productes fora de temporada ?

-Els hivernacles pràcticament fa molts anys que n'hi ha. Tothom que feia planter tradicionalment o tenien hivernacles o un recés, plàstic amb vidres. Quan va sortir el plàstic hi vàrem guanyar més, vam deixar estar el vidre. Nosaltres des de que vam començar a fer planter tenim hivernacles, vam començar més tard que els que ho feien en vidres.

12. Hi tirem fems, i de tant en tant productes químics, però com menys en fem servir, millor.

13. Nosaltres tot i poder utilitzar l'aigua de reg, reguem amb l'aigua del nostre pou. Tota aquesta finca està preparada per ser regada amb l'aigua del pou, el mecanisme de goteig hi està connectat, però si volguéssim podríem fer servir la de reg.

15. D'abans a ara ha canviat molt la manera de treballar, en tota la part pagesa. Abans es feia molta cosa manual i ara es fa a màquina. Abans carro i cavall i tot el dia llaurar i ara agafes el tractor i amb un quart fas tot el que ha fet amb un dia el cavall. Després si sembraves planter

havies d'anar a treure herbes amb els dits, i ara tires sulfat i líquid i ja no hi ha males herbes. El treball ha canviat un 100%.

16. Quasi no en queden d'hortes. Si es deixés edificar ja no hi hauria hortes. Tot aquest solar és considerat zona urbana. No vaig poder posar a la seguretat social ni al meu fill quan va començar a treballar a les hortes ni a la meua dona, ja que no teníem cap rebut rústic. Eren rebuts urbans. Finalment ho vam arreglar amb l'ajuda del que se'n cuidava del Sindicat dels pagesos.

-Ara ja no hi ha gaires hortolans professionals. Aquí a les hortes de Salt hi ha en Berga, en Masó que ja no és de Salt, en Víctor, en Caseta i en Joan Maret.

Entrevista nº 12.

1. Pere Casellas Casals, sóc conegut com en Maret.

2. De Salt.

2. Normalment a casa quasi sempre hem sigut propietaris, no hem tingut hortes arrendades, tret que parléssim de setanta anys enrere, perquè l'única que teníem arrendada era una que en deïem l'horta de'n Camps i a la postguerra se la va quedar un germà del meu pare.

-Les vostres propietats les arrendeu a altre gent?

-Ara és el meu noi el que les porta, i tots els terrenys que en diríem més agrícoles els treballa un senyor que té unes màquines molt grans i es dedica a tot això de secà.

-Abans tot el que teníeu ho treballàveu vosaltres mateixos?

-Abans no teníem les finques que tenim ara, ara en tenim moltes més. Abans, per exemple, a casa teníem 10 vessanes de regadiu i 20 de sequer. Ara tenim moltes més finques escampades pel Gironès, a Sant Julià de Ramis hi tenim 130 hectàrees, a Vilabrareix 30 hectàrees i a Salt també moltes.

4. A Salt, quantes hectàrees de terreny hi teniu exactament?

-A Salt dels meus pares jo vaig rebre unes 10 vessanes de regadiu i unes 20 de sequer. En aquell temps hi havia més de 250 pagesos aquí Salt, que en deïen menerons. Avui un meneró és considerat aquell que treballa un tros de terreny, i abans un meneró era una persona que treballava dues vessanes de regadiu i 4 de sequer. L'home treballava la terra, i la dona treballava a la fàbrica. La dona portava els diners per fer bullir l'olla i l'home era el que collia les patates i el que criava algun porc, eren una mica autosuficients, en deïem menestrals. Ho feien tot en petit.

6. A la meua família fa cent anys que ens dediquem al mateix. Jo d'hortolans tinc per part materna i paterna. Fins i tot el més avall del meu avi, el meu besavi, ja anaven a Amer a mercat.

-Sempre heu treballat les mateixes terres, o heu anat canviant les propietats?

-Primer érem arrendataris, després vam anar comprant.... El meu avi va tenir 6 nois i tots vam marxar amb una casa, una mica de regadiu i una mica de sequer. El meu avi era un home molt trempat i capacitat, i tots vam marxar ben arreglats. A l'any 1940 vam venir a aquesta casa a on ara estem, però l'havíem comprat a l'any 20 i hi havia uns arrendataris, uns masovers. Després quan vam venir vam administrar la nostra horta, i els masovers van plegar perquè ja s'havien de jubilar.

7. Les d'aquí Salt ens les treballem nosaltres, i les de fora, el meu fill ja busca gent que ens les treballi.

-Així doncs, aquí a Salt, tot ho treballa el teu fill sol, o hi ha algú més que l'ajuda.

-Aquí a Salt passa que ens hem quedat amb molt poc terreny, perquè tot el que era de secà, s'ha edificat. Només ens queda una mica de regadiu, perquè teníem hortes allà on ara hi ha el Parc Monar. Tot ha canviat totalment.

8. No teníem horaris, no fèiem pas de sol a sol, però quasi. Per exemple, quan volíem anar a buscar fems durant la postguerra, havíem de marxar ben aviat perquè hi havia molta cua, i per anar a mercat no teníem horaris, depenia d'on anàvem i com anaven les vendes. No teníem hora ni de començar ni de plegar. Nosaltres fèiem grana de nap, grana de remolatxa, grana d'escarola, una infinitat de granes i quan venia pràcticament el juliol, tot el dia estaves enfeinat batent una cosa o altra. Per això l'era de Cal Cigarro la tenien enrajolada, perquè aquestes granes petites en eres de terra era impossible batre-les. Les de segar sí que les vam tenir abans, a l'any 48 vam comprar una màquina de segar blat que feia la garba i una altre per segar la userda. Però en general la gent tenia més la de segar userda i hi posaven una sèrie d'instruments acoblats a la màquina, i aquella servia per tot. Però nosaltres ens van dir que si em compràvem dues ens les donaven molt bé de preu, i vam comprar les dues i no havíem de canviar res. Una era per fer una cosa i l'altra era per fer l'altra.

9. Actualment tenim planter d'enciam, escarola, tomateres, bitxos, pebrots, albergínies, etc.

10. I tant, mira, abans veníem molt planter de remolatxa a la muntanya, al que era la part de Sant Hilari i cap a Olot i Camprodon, i ara no se'n fa ni un. Es venia abans un disbarat de grana de nap, a tot arreu de pagès sembraven naps per les vaques, i ara no en fan. És com girar una truita, de la nit al dia. Ara res de res. Abans aquí mai s'havia sentit a parlar dels calçots, i van venir de per allà a Tarragona, que són els que van començar amb aquesta història del calçot, i ara a aquí també se'n sembla.

11. Nosaltres venem planter, però també tenim un hortet que cultivem els nostres productes i no els venem pas. Fem una mica com els meners, a ells si els hi sobren productes prefereixen regalar-ho que vendre-ho, ja que els hi donen molt poc si ho porten a les botigues. La part comercial és la que guanya els diners. Per exemple les pomes el pobre que les cull, en cobra per exemple a 30 cèntims el quilo, i el botiguer les ven per un euro.

12. Cada cosa té la seva època. Tot l'any es planta més o menys, passa que a l'hivern, és quan és més temps de sembrar en hivernacles, que no pas plantar. Del novembre fins al gener són 3 mesos pràcticament morts. En canvi al gener, encara que faci més fred que al novembre, els dies comencen a ser més llargs i el sol escalfa més encara que faci més fred. Ja és diferent, ja no té res a veure amb el novembre.

-Com ho fèieu per fer planter?

-Teníem una màquina de fer taco, però ja no la fem servir. Havíem de menester gent per fer-la funcionar. Quan havies ensenyat als treballadors com fer servir la màquina i et pensaves que ja la podien fer servir sols, feien les coses a l'inrevés, si no hi eres allà amb ells, malament rai. S'havien de seguir uns passos. Primer de tot posaves la turba en un dipòsit, i automàticament s'emplenaven els forats, després una màquina treia la terra que sobrava. Un altra part de la màquina punxava i feia una mica de clotet, s'hi deixava la grana i per últim hi tirava una mica d'aigua. Llavors, al final recollies les safates. Ara al meu fill li porten el planter d'una empresa de Torredembarra, que ho tenen tot mecanitzat d'una manera bestial. Fan milions de granes diàries. Fins i tot, tot el planter que planten a Andorra, els hi porten aquests majoristes. Ara,

tenim un contracte, i els hem de pagar una part per endavant, perquè si un cop ho tenen fet no ho vols, ells hi perden molts diners, perquè se n'hi juguen molts.

-Com creus que ha evolucionat la manera de fer planter i d'anar a mercat?

-És tant diferent, que és incomparable. Abans com que el planter era d'arrel, s'havia de fer de seguida, ja que el planter d'arrel no es conserva pas tant com el de taco. Hi havia un lloc que en dèiem l'Era de'n Jac, i els pagesos petits que tenien els camps apartats i lluny, hi feien els seus pallers. Així doncs, en una mateixa era hi havia deu o dotze pallers i des de casa seva ho tenien a prop per anar a buscar la palla. Des de l'església de Sant Cugat fins a la casa del Marquès, hi havia set eres, eren de gent compartida, i no sé si pagant o sense pagar, els deixaven fer un paller.

13. En general amb fems, no massa adobs. Abans de la guerra hi va començar a haver una mica de nitrat que venia de Xile, i per raons de la guerra, va deixar d'haver-n'hi. Fèiem servir l'orgànic i la femta de les cases. I si et parlo del temps del meu pare, anava a buscar la femta de les cases de la Pedrera de Girona. I si podíem tenir una mica d'adob químic anava molt millor.

14. Ara la fem servir d'un pou propi, però abans fèiem servir l'aigua de la sèquia.

15.

16. -Saps el perquè dels noms de les diferents hortes de Salt?

-No el sé. Hi ha les tribanes, les hortes, els comuns. On hi ha ara el Parc Monar, aquesta colla d'il·luminats de l'Ajuntament, no els d'ara, sinó els que hi va haver llavors, quan vam tornar a ser de Salt, es treien de sota la màniga, que això que tenim de la Monar eren deveses, però tota la vida han sigut hortes. A més, tenim les escriptures. La seva jugada era que ho volien fer passar per deveses perquè tenien la idea d'expropiar-nos-ho, i es considerava que la devesa tenia menys valor que l'horta. I era una jugada que ens volien marcar un gol, però va passar que es va descobrir i va venir un enginyer i ho va deixar com a horta, que era el que era.

-El marquès de Camps a l'any 1956, tenia 382.000 hectàrees en 27 pobles de la província de Girona. Aquí a Salt 10.000 de sequer, i 10.000 de regadiu.

-Hi havia hortolans fixes i altres que ho feien de més a més. Nosaltres veníem més planter del que sembraven i aquests ens venien el seu planter. També hi havia hortolans que només anaven a mercat les temporades bones, quan es plantava el bròquil de tardor i la primavera amb la ceba. I de fixes hi havia en Burich, en Caseta, l'Antòn, en Peric Arbat, en Casals...

17. Ara si no fos per la immigració, les hortes es quedarien sense treballar. O potser n'hi hauria un que seria el propietari de tot i que ho treballaria amb màquines grosses. Si ens haguéssim de refiar d'abans, no hi ha gent per treballar amb les hortes. Dóna més anar a treballar a la indústria, als serveis, i si s'aguanten les hortes és pels jubilats i la gent que no té feina. No és rentable. Tampoc tenim clima aquí per fer una producció competitiva. Aniria més bé un clima més suau, que a l'hivern no fes tant fred.

Entrevista nº13

1. Jo em dic Àngel Casals Blanquera i sóc de Cal Cigarro.

2. Vaig néixer i visc a Salt.

3. Jo sóc el propietari de totes les terres que tinc. Abans també érem arrendataris d'algunes terres. Quan jo tenia 13 anys érem com uns masovers, no érem propietaris ni de la casa ni de les terres.

Abans de casar-me vam comprar una horta de les Guixeres, perquè havíem venut una devesa a un meu oncle, i havíem fet diners. Ens va costar uns 12.000 pessetes. També vam comprar un camp al Pla de Salt, i més tard un altre de regadiu, el comú, que ens va costar unes 6.500 pessetes. Així ho vam fer per tenir les terres que ara tenim, comprant de mica en mica. Tot el que compràvem ho fèiem a terminis. Sovint havia de fer petits sacrificis, m'havia d'estar de coses, havia d'estalviar, o en altres ocasions vaig aconseguir préstecs.

4. De regadiu tenim quasi una hectàrea, i de sequer, més o menys igual.

5. L'horta de les Guixeres en diem l'horta del "Matadero", ja que abans allà hi havia un escorxador; també tenim una horta que en diem pel nom que té, l'horta de Mas Devesa, també tenim l'hort de la Llacuna; i encara teníem un comú, a la banda oest de l'autopista, però hi vam edificar, i ara hi ha una granja. La granja la vam fer als anys 60, en aquella època els tràmits per edificar eren molt fàcils d'obtenir.

6. Des de sempre que m'he dedicat a ser hortolà, ara però ja estic jubilat. Quan tenia 13 anys em vaig estimar més anar al camp que anar a l'escola, i des d'ençà, que em vaig dedicar al mateix.

7. No ho treballava pas tot jo sol, teníem jornalers, un mosso i una jornalera. El mosso era fixa, vivia a casa nostra, i li donàvem un sou, lloc per dormir i menjar. Als jornalers els feia treure l'herba, cosa que ara ens en estalviem, perquè ho podem ensulfatar. Ara se n'encarreguen els meus fills, però només durant el seu temps lliure i als caps de setmana.

8. No hi havia un horari establert. Anàvem a l'horta abans que sortís el sol fins a dos quarts d'una, que anàvem a dinar. Fèiem una petita migdiada i hi tornàvem. No contàvem les hores, ens era igual quantes hores treballéssim, mentrestant tinguéssim la feina feta.

9. Nosaltres fèiem planter, granes, llavors, menjar pel bestiar i verdura. Veníem a mercat. La meua dona i la meua mare anaven a Girona a vendre verdura un o dos cops per setmana. Hi havia uns guàrdia civils que s'havien fixat que passaven tot sovint per anar a Girona a mercat, i un dia, a elles i a altres, els van dir que s'aturessin i que fessin el mercat a Salt. Així ho van fer, i això va donar origen al mercat de Salt. Devia ser cap a l'any 1972.

El que era la nostra especialitat però, era el planter. Fèiem de tot: col, bròquil, enciam, escarola, ceba, pebrot vermell i verd, bitxo, tomates, albergínies, remolatxa, bledes, porros...

10. Amb els anys vaig anar deixant de fer planter de remolatxa, de nap i de rave, ja que es va començar a fer pinsos que substituïa a tot aquest planter pel bestiar. Al 2002 o al 2004 vam començar a vendre planter de taco, fins aleshores ho havíem fet sempre amb planter d'arrel. El planter de taco el compràvem a Mataró, però alguns productes els continuàvem fent d'arrel, tot i que als clients cada vegada demanaven més el de taco, ja que un cop l'has plantat, arrela de seguida.

11. Com ja t'he dit veníem a mercat, però també en menjàvem nosaltres. Fa 6 o 7 anys vaig plegar d'anar a mercat, em vaig jubilar. M'he passat 65 anys de la meua vida anant a mercat. En un principi anava a mercat amb carro. Anava al mercat de Tordera des de que tenia 25 anys, i a vegades hi havia anat amb tren, el planter el portàvem amb sarrions. També tota la vida vaig anar al mercat d'Olot i al d'Amer, a més a més, durant 6 o 7 anys els diumenges en sortint de missa anava a Sant Esteve de Llémna, però al final me'n vaig cansar.

12. Sí, sí. El planter ens el fèiem nosaltres.

13. Anys enrere havia anat a Girona a buscar escombraries i fems de la quadra i ho barrejàvem tot. Normalment hi anàvem de nit i a dos quarts de cinc de la matinada ja tornava carregat cap a Salt. Hi havíem d'anar aviat, perquè sempre hi havia molta gent com nosaltres que recollia escombraries i

fems, ja que en aquella època no hi havia adobs químics. Només en una ocasió vaig anar a buscar comú, hi havien tirat sulfumant i nosaltres no ho sabíem, i ens va fer malbé la collita.

14. Sí, no hi havia pas pous. Fèiem servir l'aigua dels canals. Abans l'aigua baixava molt neta, ara s'ha tornat ben bruta.

15. És molt important la sèquia! Hi havia 4 centrals, i a més a més la fem servir per regar. Sort de la conca del Ter, perquè sinó aquest terreny seria ben sec.

16. Costava molt viure de les hortes, un any era massa sec, i l'altre hi havia inundacions. Nosaltres per fer diners també veníem llet i algun vedell. Algun cop vam criar pollastres, però com que no teníem massa cosa per donar-los de menjar, i quan vam anar a Girona a vendre'ls, estaven massa secs i no ens els van voler comprar.

17. No hi veig cap futur, aviat tothom ho deixarà. Ara ja hi ha trossos abandonats, sort que els immigrants ho van llogant. En aquest carrer on visc (C/ Santdionís) érem vint hortolans, ara en actiu només en queda un. L'únic futur que hi ha és que la gent no trobi feina i que per poder menjar hauran d'arrendar una horta i fer-hi patates i verdures.

Entrevista nº14

1. Sóc en Víctor Brunete.

2. Vaig néixer i visc a Salt.

3. Sóc l'arrendatari de tots els trossos que cultivo.

4. Tinc 6 o 7 hectàrees arrendades d'horta, i 10 on hi faig blat de moro.

5. Cada tros l'identifiquem pel lloc on es troba, per exemple, tenim el camp gran de Mas Devesa, l'horta de la Gironina...

6. Des de que tinc 14 anys que em dedico a ser hortolà. Fa 28 anys que sóc arrendatari, però he anat canviant de terres.

7. Tinc treballadors, però depenent de la temporada en tinc més o menys. A l'estiu n'hi solen haver 8, i a l'hivern només 2.

8. A l'estiu treballem de les 5 del matí a les 12 de la nit, i quan és la tardor o l'hivern, només les hores de claror.

9. Faig tot tipus de verdures: enciam, carbassons, alls, pebrots, mongetes, moltes varietats de tomates, escarola, cols,... I ho vaig a vendre al mercat de Salt i a la Plaça del Lleó a Girona. També ho veng a revenedors.

10. Hi va haver un temps que no feia remolatxa, però ara torna a tenir demanda, i n'hem tornat a cultivar.

11. Com és normal, a part de vendre-ho, també en mengem la nostra família.

12. El planter el compro a 3 persones diferents. A en Maret, a en Casellas o a en Grill, que és de Palafolls.

13. Hi tirem fems, i des de fa un any tenim instal·lat un sistema de reg que al mateix fet de regar, tira adob.

14. Nosaltres no tenim pas pou, reguem amb aigua de la sèquia.

15. La sèquia i els regs són molt importants, abans entre tots els hortolans netejàvem la sèquia, però ara ningú vol fer res i ho acabo fent jo sol.

16.

17. Les hortes de Salt seran o bé grans camps de cultius o petits trossos per menerons. Ara ningú s'aventura a ser hortolà, és una feina molt difícil i sacrificada.

Entrevista nº 15.

1. Enric Casellas, però molts em diuen en Caseta.

2. Sóc de Salt de tota la vida.

3. Sóc propietari d'hortes, però no totes les treballo jo. N'hi ha una que la treballo i que no és meva. En tinc 3 a tocar el Vallvera, una a les hortes de Can Canals, també tinc un comú que no el treballo, tinc una guixera...

4. Les hortes de tocar el Vallvera entre totes fan una vessana, la de les guixeres també una vessana. Les hortes que treballo jo fan tres vessanes, el terreny de darrera la Coma Cros fa una vessana i mitja, i a tocar a Santa Eugènia, hi tinc tres quarts de vessana.

5. Els anomenem pel lloc on es troben.

6. Fa com a mínim 3 generacions, però de ben segur que abans i tot. Totes les meves hortes les vaig heretar del meu pare. Jo en vaig comprar una, però ara ja no és meva perquè la vaig tornar a vendre.

7. Les treballo tot sol, i estic a punt de plegar. Em falten 2 anys per jubilar-me, però no tinc cap pressa, ara fer planter no és pas tan dur com anys enrere. Abans tenia un home que m'ajudava, i tot i així, la feina d'hortolà de planter era difícil. A vegades havíem de collir el planter, com que s'havia fet malbé, el llençàvem, i n' havíem de collir més. Ara amb el planter de taco és molt més fàcil, però tothom és bo per vendre'n.

-A la meva infància érem 50 hortolans que veníem planter al mercat de Girona. Arribàvem des de l'Avinguda Joan Maragall, fins a la Plaça Catalunya. El carrer estava ben ple de dalt a baix només amb gent que venia planter. Ara aquí a Salt només quedem 3 hortolans de planter en actiu.

8. Els dies que anem a mercat m'aixeco a les cinc o a quarts de sis. A mercat recollim a la una o una mica més tard, i arribo a les dues o a dos quarts de tres a casa. Dino i vaig a fer migdiada fins les quatre. Llavors de quatre a vuit, o fins les nou, vaig a l'horta a treballar. Jo segueixo el sol, si és clar, jo treballo. Horaris marcats en tinc al matí, però normalment al camp, no hi ha horaris.

- A quins mercats vas?

- Els dimecres vaig a Caldes de Malavella. Sóc jo sol que venc planter, però ara hi ha una botiga de plantes i flors, que també en ven. Els dijous vaig a Figueres, som cinc que ens fem la competència, i els dissabtes vaig a Girona, entre la Devesa i la Plaça del Lleó, som quatre. Ara tinc sort que la dona m'ajuda i ve als mercats perquè està jubilada. Abans, a les èpoques de més feina, cap a l'abril, ella demanava festa i m'ajudava quan anava al mercat de Figueres. Allà, encara ara, venen molts francesos de la Catalunya Nord, perquè a França el planter és tres vegades més car que aquí. Els francesos a vegades m'expliquen que baixen a Figueres i aprofiten per comprar planter, roba, tabac i licor.

9. Jo ara ja no faig tant planter com anys enrere, només faig ceba i porros d'arrel, carbassons, cogombres i maduixen en safates. La resta ho compro a un majorista de Torredembarra. Un cop per setmana baixa un camió, i el que porta ens ho repartim amb en Maret. Els dilluns solo fer les comandes i a finals de setmana ja és aquí. Tot el que és planter amb terra, ja no en fem. Fa 10 anys que hem canviat, però tota la vida ho havia fet d'arrel. No fa massa anys que existeixen les màquines de fer planter de taco, crec que no fa més de 20. També havíem fet verdures, però d'ençà que es van morir els meus pares, farà cosa de 30 anys, vam deixar de vendre'n.

10. Remolatxa, però ara torna a estar de moda.

11. Venem a mercats i també ho fem servir per consum propi.

12. Plantem quan toca a cada temporada. Ja et dic, ara el compro el planter, i en faig molt poc.

- Tens hivernacles perquè el planter suporti condicions més extremes?

- Tinc tres hivernacles. En tenia cinc, però ara només 2 tenen plàstic.

13. Ara tot el que faig servir són adobs químics. Fems ja s'ha acabat. Abans teníem bestiar però ara ja no. Teníem set o vuit vedells i un cavall per treballar la terra.

14. Sí sí, l'aigua de reg. Tenim una bomba d'aigua i la feina de regar és més fàcil.

15. L'aigua és primordial, sense aigua no fariem res, hauríem hagut de fer pous per tenir-ne.

16. Abans a mercat s'hi anava amb carro. Jo no hi vaig arribar a anar-hi, però ho vaig veure. El que sí que vaig fer jo, abans de que tinguéssim tractors, va ser treballar la terra amb un animal. El cas curiós d'anar a mercat amb carro, és que es sortia a la nit, i el cavall un cop havia agafat la ruta, i la reconeixia, ell tot sol continuava, ja sabien per on havien de passar. D'aquesta manera els hortolans podien aprofitar i dormir durant el trajecte. Els cavalls portaven una cascavell que feia un soroll particular, i la gent de les cases de les afores dels pobles, la gent que vivia a prop del camí que seguien per anar als mercats, coneixien els diferents sorolls dels cavalls dels hortolans. Si en sentir el soroll del cascavell volien comprar alguna cosa a aquell hortolà, els cridaven, i els hortolans es paraven a vendre.

17. El futur el veig molt malament. En realitat jo no veig futur a les hortes de Salt. En Víctor deu ser l'hortolà més jove que hi ha. Hauria de canviar molt tot. Gent del país que treballi hortes cada cop n'hi haurà menys, i els que sí treballaran cada cop més les hortes, seran els immigrants. Aquests però, tenen un altre estil a l'hora de treballar l'horta. Ells només cultiven d'abril a octubre.

Annex 7 / Fotografies de les hortes

Entrevistats nº 4, Emili Castelló i Flora Homs pelant mongetes verdes a recés de la cabanya de la seva horta del comú.

Jaume Soler, entrevistat nº 2, lligant les tomateres a les canyes.

Jaume Boo, entrevistat nº 2, collint una col.

Josep Rosés, entrevistat nº 5, lligant les tomateres de la seva horta a les canyes.

Circulació de l'aigua per les regueres.

Horta i barraca de Tomas Medel, entrevistat nº 7

Annex Evolució de les hortes de Salt de la segona meitat del segle XX a la primera dècada del segle XXI

Enrique Lucas, entrevistat nº 8, treient les males herbes del seu hort familiar.

Entrevistat nº 8, Alhal El Cashami, treballant a la seva horta amb el tràmec.

Hortes familiars de les Guixeres

Hort de canlla (ocre) del entrevistat nº 5, en Musa.

Horta de l'entrevistat nº 1, Jonny d'origen gamibià.

Hortolà treballant en el seu hort.

Horta d'enciams.

Entrevistat nº 11, Joan Ferragut.

Treballador del hortolà Pep Berga netejant en un safareig els productes recent collits.

Safates de plàstic dels hortolans Ferragut per transportar i emmagatzemar el planter.

Hivernacles amb diferents tipus de cultius

Horta típica: paret de recés, caseta per guardar les eines, safareig per rentar les verdures i hortalisses i dipòsit pels fems.

Cultiu de vímeccs per fer cistells.

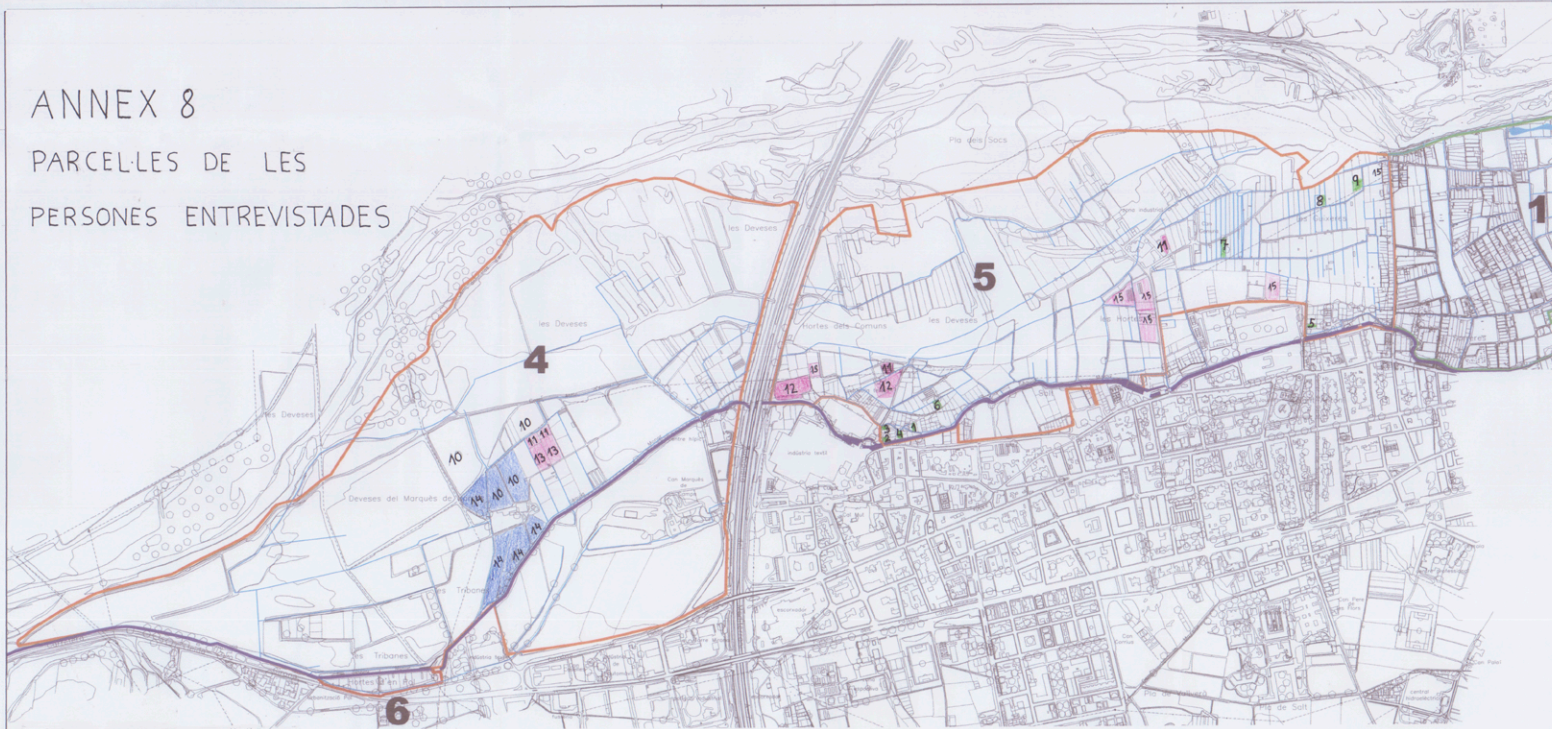

Hortolà traganant amb un carretó els productes acabats de collir.

ANNEX 8

PARCEL·LES DE LES PERSONES ENTREVISTADES

- Sèquia Monar
- Xarxa de recs
- Hortes familiars
- Hortes professionals de verdura
- Hortes professionals de plantes
- 1-15 Parcel·les entrevistats